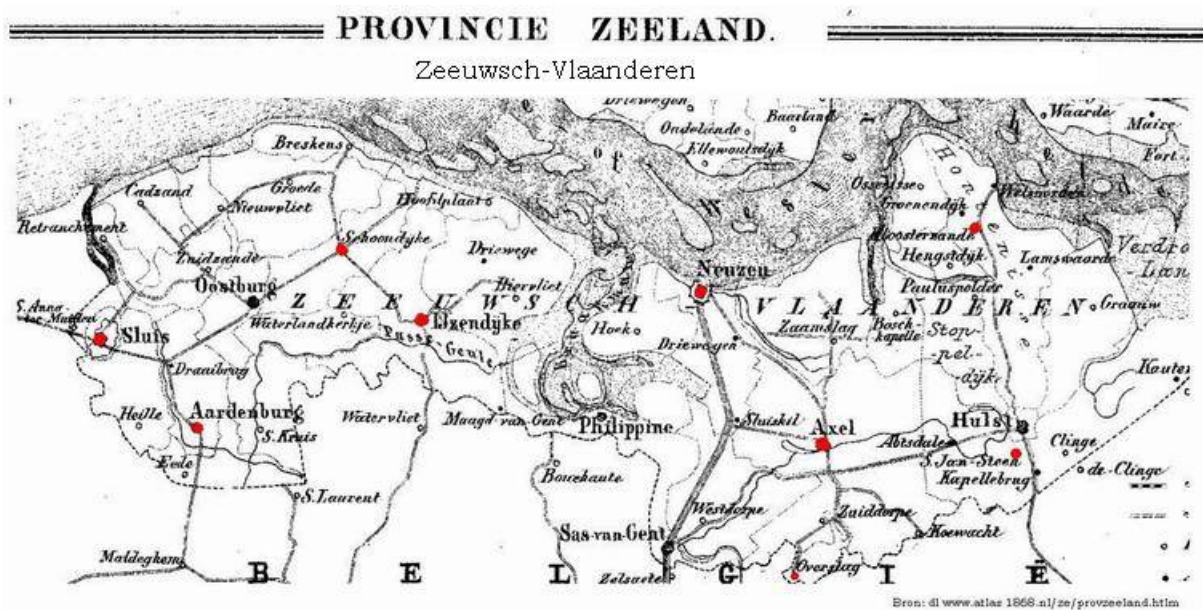

Zeeuwsch-Vlaanderen

IJzendijke

Inhoud

MAP ZUIVELFABRIEK IJZENDIJKE

1883			
1891-02-23	Lezing Swierstra over <i>Zuivelbereiding thuis of in een fabriek?</i>		
1897-09-22	Eerste fabriekje Timmerman		
1929-10-18	Opening Roomfabriek		
1930-04-22	Verslag jr.-vergadering met gegevens 1929		
1931-04-20	Verslag jr.-vergadering met gegevens 1930		
1932-02-03	Jaarvergadering / gegevens		
1933-05-01	Jaarvergadering / gegevens		
1934-04-21	Jaarvergadering / gegevens	x	
1934-10-06	4e Boerinnendag en 5 jarig bestaan <i>Eensgezindheid</i>		
1936-09-22	Start Propagandaweek melk		
1938-04-15	Jaarvergadering / gegevens		
1939-06-16	10 Jr. bestaan / veekeuring		
1940-05-01	Jaarvergadering / gegevens		
1952-02-28	Voorlichtingsavond, Lezing G.M.G. Kwaak <i>Zuivelcoöperatie</i>		
1956-05-30	Rechtzaak over melkvervoer		
1959-08-xx	Knipsel <i>Melkoorlog</i> in Terneuzen IJzendijke werd er bij betrokken		
1961-06-30	Aardenburg IJzendijk		
1967-07-05	Over grote verbouwing fabriek		
1967-09-27	Opening vernieuwde fabriek		
1968-07-15	Directeur van Oers 25 Jr. in dienst		
1971-07-08	Onrust bij boeren ivm. te lage melkprijs		
1972-02-03	Bericht over sluiting in 1973		
1974-12-31	Laatste melkbus blijft distributiecentrum		
1980-02-28	Morgen afscheid directeur v Oers		
1980-03-01	Directeur J. van Oers geridderd bij afscheid		
1990-12-19	Terugblik op voormalige melkfabriek		
1993-11-31	Sloop voorm. Melkfabriek voor woningbouw		
Bijlage	Verhaal C. Zwagerman uit 1929, met ontstaan en foto's CZ. IJzendijke		

IJzendijke

1883 Demonstratie kaasbereiding door de heer Vorsterman Van Oijen

Middelburgsche Courant, 20/11/1883; p. 1/4

Landbouw.

Zondagavond hield de heer Vorsterman Van Oijen, bijgestaan door mej. Van der Plassche, te IJzendijke eene aanschouwelijke voordracht over *Kaasbereiding*. Burgers en burgeressen, zoowel als boeren en boerinnen waren in grooten getale opgekomen en volgden met belangstelling de proef, die bij elk onderdeel toegelicht en soms op geestige wijze gekruid werd. Spreker wees op het verschil dat er in *kaas* bestaat en kwam zoo ook, als van zelf, tot de *boter*. Terecht merkte hij daarbij op, dat hier ten plattelande daarin geen verschil gemaakt wordt en dat de prijzen der kaas en boter in Holland soms meer dan 1/3 uiteenloopen al naar mate van hare innerlijke waarde.

Hoewel iedereen voldaan was over sprekers voordracht, zal het nog lang tot de vrome wenschen behooren, dat de landbouwers alhier tot de kaasmakerij kunnen overgaan, vooral in een tijd als deze waarin de uitgaven tot de meest noodzakelijke moeten worden beperkt en nieuwe proeven, om der wille van de kosten, achterwege moeten blijven, hoe gewenscht die ook zouden zijn.

.....

Zeeuws-Vlaanderen / Nieuwland¹

Heden (zaterdag) ochtend trad in de herberg *De Roode Leeuw* te Nieuwland als spreker op de heer T. J. Swierstra van Wageningen door de *Landbouw-vereniging* Nieuw- en St. Joosland uitgenodigd om te spreken over zuivelbereiding.

De opkomst, hoezeer niet groot, was toch bevredigend; wij telden een twintigtal hoorders. Spreker begon met erop te wijzen dat een der vragen, ook in Zeeland aan de orde van de dag, is: zal de zuivelbereiding thuis geschieden dan wel of het fabriekmatig bereiden van boter en kaas aanbeveling verdient?

* Volledige tekst in MAP Zeeland Beginperiode 1891-02-23

1893 Wel plannen voor een zuivelfabriek maar geen resultaat

Middelburgsche Courant, 07/11/1893; p. 1
— Men schrijft ons uit Zeeuwsch-Vlaanderen (Westelijk deel):
Het aanleggen van grindwegen komt niet erg vd grond.....

Of het beter gaan zal met de oprichting van een tweede roomboterfabriek in ons district, met name te IJzendijke, waarvoor de heer Van der Noort, kapelaan aldaar, zich bijzonder interesseert, valt te betwijfelen. Men schijnt de zaak niet met stoom maar op den minst kostbaren voet te willen inrichten, zooals in Nederlandsch Limburg geschiedt, waar met een grond-kapitaaltje van ± f2000 dergelijke fabriekjes als paddestoelen uit den grond verrijzen en zeer goede winsten schijnen af te werpen. Of men bij het opvatten van het idee rekening gehouden heeft met het enorm verschil in toestanden is mij onbekend; *qui vivra verra*. Toeujuiching verdient intusschen elke maatregel, die strekken kan om het lot te verbeteren van den landman, dat in menig opzicht niet benijdenswaardig is. Wel moet hij tegenwoordig wat minder pacht opbrengen maar hij geniet ook 40 % minder van zijne granen dan vroeger.

Middelburgsche Courant, 11/12/1893; p. 1/6

— Te IJzendijke vergaderden Donderdag avond een aantal landbouwers uit die gemeente, om de wenschelijkheid van het oprichten eener roomboterfabriek te bespreken. Dertien der aanwezigen verklaarden zich in beginsel bereid, eene onderlinge maatschappij tot dat doel te stichten. Uit hun midden werden de heeren J. B. Timmerman, Iz. Leenhouts Izz.

en Joh. Haverbeke Pz. gekozen, om, als voorloopig bestuur, de voorbereidende werkzaamheden te leiden en maatregelen te nemen om tot grondige kennis eener boterfabriek en ordelijke oprichting eener vereeniging te geraken.

Dit voorloopig comité is bereid aan hen, die nog mochten willen toetreden, inlichtingen te verschaffen.

— Volgens het *Nieuwsblad van Z.-Vl.* heeft de *IJzendijksche stoomtram-maatschappij* wegens de ongunstige omstandigheden, waarin zij blijft verkeerden, het voornemen om van af den 15 December a. s. slechts drie treinen naar Schoondijke te laten loopen.

— Tot gemeente-geneesheer te Breskens is tegen 1 Jan. benoemd de heer dr J. Prins Mellema aldaar.

De raad besloot tot verhooging der opeenten op de pers. bel. met 20, ten einde daaruit de kosten der jaarwedde van den geneesheer te bestrijden. Hij benoemde tot leden van de Nieuwjaars-commissie de heeren J. de Hulster, J. C. H. Snouck Hurgronje, A. du Burck, en I. van Campen; en als leden van het algem. burg. armb. den heer I. van Campen en, in plaats van wijlen J. de Wagemaker, den heer J. P. W. Besemer.

1 Spelling aangepast.

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 16/12/1893; p. 2/4

— Door een aantal veehouders te IJzendijke worden ernstige pogingen aangewend tot het onderling oprichten van eene roomboterfabriek. Eene commissie, bestaande uit de heeren J. B. Temmerman, Iz. Leenhouts Iz. en Joh. Haverbeke Pz., werd reeds gekozen, teneinde die zaak te leiden en tot verdere rijpheid te brengen.

Middelburgsche Courant, 19/04/1894; p. 1/4

— Te IJzendijke moet de oprichting van eene coöperatieve zuivelfabriek, vermoedelijk met handkracht, verzekerd zijn. Uit een voorloopig is een definitief bestuur gekozen, dat binnen kort een drietal van die fabrieken in Limburg zal bezoeken, ten einde zich de noodige inlichtingen te verschaffen.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 02/10/1894; p. 2/5

— De pogingen, welke eenigen tijd geleden in het werk gesteld werden om te IJzendijke een coöperatieve zuivelfabriek op te richten, zijn geheel mislukt.

1897 tot 1900:

In 1897 kwam er wel een particulier fabriekje met als eigenaar *Ph. F. Temmerman*.

In 1900 overleed deze en kwam het fabriekje in de verkoop!

Viissingse Courant, 22/09/1897; p. 2/4

Door de firma Gebroeders Polak, alhier, is, naar wij vernemen, geïnstalleerd en in werking opgeleverd de volledige inrichting van de Roomboterfabriek van den heer Ph. F. Temmerman, te IJzendijke.

Middelburgsche Courant, 11/12/1899; p. 1/6

Deze week heeft de heer L. J. M. Koert, zuivelconsulent voor de provincie Zeeland, in Groede en IJzendijke lezingen gehouden over boterbereiding en koefokkerij.

Beide lezingen werden vrij talrijk bezocht en ook de vrouwen waren nogal opgekomen.

Aangezien in ons blad over beide onderwerpen in den laatsten tijd herhaaldelijk opstellen van deskundigen voorkwamen, en het gevoelen van den zuivelconsulent wel weinig verschillen zal met wat zij als hun meening zelden, meenen wij, met alle waardeering van hetgeen door den heer Koert is medegedeeld, met deze korte vermelding te kunnen volstaan

Zie het verslag hier over in: MAP Zuivelconsulent 1899-11-11

Nieuwsblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen, 08/08/1900; p. 2/4

IJzendijke, 3 Aug. Toen hedenmorgen de knecht, werkzaam in de boterfabriek alhier, aankwam vond hij zijn patroon, de heer Ph. F. Temmerman, die even te voren zich derwaarts had begeven, levenloos aan de machine liggen.

Eene plotselinge ongesteldheid schijnt aan het leven van den algemeen geachten man een einde te hebben gemaakt.

BOTERFABRIEK TE KOOP.

Tengevolge van het overlijden van den heer Ph. TEMMERMAN, is zijne nog nieuwe, geheel naar de eischen des tijds ingerichte

BOTERFABRIEK

te IJZENDIJKE *UIT DE HAND TE KOOP.*
Inlichtingen geeft CLEMENT CARPREAU,
Administrateur te IJzendijke.

De Notaris **H. G. Hammacher** te Groede is voornemens om op

Donderdag 24 Juli 1902,
des namiddags te 2 ure, in het koffiehuis van den Heer C. A. TEMMERMAN op het dorp *Schoondijke*, krachtens artikel 1223 van het B. W. in eene enkele zitting, in het openbaar te verkoopen :

een Woonhuis en Boterfabriek

met de daarbij behoorende machines en overige goederen, die als onroerend door bestemming daartoe behooren, te IJzendijke, kadastraal bekend Sectie E no. 533, zijnde 5 aren 5 centieren eigen grond en het recht van erfpacht tot 31 December 1972 op 5 aren 85 centiaren.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van genoemden Notaris, alwaar de veilconditien ter inzage liggen.

ZEGT HET VOORT.

— De heer J. Buijze te IJzendijke is benoemd tot directeur-boekhouder van de roomboterfabriek te Ter Apel (Gron).

BOTERFABRIEK.

Wegens overlijden van den eigenaar is de over drie jaar volgens het nieuwste systeem ingerichte puik onderhouden **Stoomboterfabriek** te IJZENDIJKE voor **de helft van den inkoopprijs** te koop.

De Stoommachien (14 paardenkracht) ook geschikt voor molen of brouwerijen, is ook afzonderlijk te koop.

Te bevragen bij Weduwe PHILIBERT TEMMERMAN te IJzendijke.

Het nut van Contrôle-Vereenigingen.

De heer L. J. M. KOERT,

zuivelconsulent voor ZEELAND, zal over bovengenoemd onderwerp voordrachten houden :

te IJzendijke, **Vrijdag 13 Februari,**

te Nieuwvliet, **Zaterdag 14 Februari** a.s., beide dagen des avonds ten 7 ure.

Toegang vrij.

Het Bestuur der Afdeling Oostburg van de Mij tot bevordering van Landbouw en Veeveelt in ZEELAND :

J. DE BRULJNE—DE DIE, Voorzitter.
M. LUCIEER, Secretaris.

1929 IJzendijke Roomfabriek /

zie voor algemene informatie over de Roomfabrieken in Zeeland [de bijlage](#)

Breskensche Courant, 19-10-1929; p.7/4

Opening Coöperatieve Zuivelfabriek *Eensgezindheid* te IJzendijke.

Maandagmiddag is de derde zuivelfabriek in Zeeuwsch-Vlaanderen geopend. Nadat in 1927 de eerste te Kloosterzande was gesticht, volgden in 1928 en '29 resp. Aardenburg en IJzendijke.

Ongeveer 2 uur heette de voorzitter de heer Van Waes de vele aanwezigen welkom, in het bijzonder de Commissaris der Koningin, de burgemeester van IJzendijke, de Commissie ter bevordering van de belangen van Zeeuwsch Vlaanderen, de pastoor van IJzendijke, de vertegenwoordigers van de landbouworganisaties van het IVe district, en van Ceres, de vereniging van vrouwen uit de landbouwersstand, de voorzitter van de Brabantschen Zuivelbond en de vertegenwoordigers der zusterorganisaties in Z. Vlaanderen, en ten slotte de leden met hun vrouwen.

De totstandkoming nagaande, memoreerde spr. de groote medewerking van de heer Van Tiggelen, op wiens terrein de fabriek is gebouwd. Alleen de watervoorziening bracht eenige moeilijkheden mede en daarom wees spr. hier op de groote waarde van een waterleiding. Het aantal leden bedraagt thans 101.

In overleg met de heer Zwagerman werden de plannen tot in bijzonderheden vastgesteld, terwijl de heer Brevet als administrateur bijzonder veel en goed werk heeft verricht. Beide heeren bracht spr. daarvoor hartelijk dank.

De boerenleenbanken te IJzendijke, Biervliet en Oostburg waren bereid tegen zeer billijke rente geld te leenen. Onder opzicht van de heer Andriessse werd de heer Clays uit IJzendijke aannemer.

Spr. brengt dank aan de aannemer en uitvoerders en hun arbeiders en speciaal de veearts, de heer Willems, die was propagandist, opzichter en steeds de hulpvaardige adviseur. Maar niet minder dank brengt spr. aan de commissaris van Tiggelen, die steeds gereed stond te helpen, bergruimte afstond, werkkrachten ter beschikking stelde. Als de leden naar dit voorbeeld werken, moet de zaak schitterend slagen.

Ook de medebestuurleden brengt spr. dank voor hun medewerking. De leden vraagt spr. vertrouwen in bestuur en leiding. Met het Prov. overheid was reeds samengewerkt voor de stroomlevering. Ook voor het transport over de Schelde zal nog wel eens onderhandeld moeten worden. Spr. kent de Commissaris als een helper op elk terrein. En daarom zal hij, die steeds heeft getoond veel voor Zeeuwsch-Vlaanderen te voelen, zeker dan medewerken.

De Commissaris der Koningin verkrijgt hierna het woord, om de fabriek te openen. Het was hem zeer aangenaam aan de uitnodiging te voldoen en hij dankte hartelijk voor het vriendelijk welkomswoord van de voorzitter.

De uitnodiging stelt spr. daarom zo op prijs, omdat het thans de eerste maal is, dat hij in de gelegenheid is uitdrukking te geven aan zijne belangstelling voor een der oudste bronnen van inkomen voor velen in deze provincie, voor de veehouderij en de zuivelbereiding. Spr. heeft reeds meer malen volledige instemming betuigd met het oordeel, dat op Zeeland's rijken bodem de eigenlijke landbouw wel steeds het hoofdmiddel van bestaan zal blijven, en ook verschillende malen zich een voorstander betoond van de ontwikkeling van de tuinbouw en de oottteelt, mits de ontwikkeling daarvan ongedwongen plaats vindt en o.m. gepaard gaat met een goed ingericht veilingswezen en met de nodige vakkennis, opgedaan door degelijk tuinbouwonderwijs en zo mogelijk praktische opleiding.

Ook de veehouderij zal als in West Zeeuwsch-Vlaanderen, in dit deel der provincie worden als regel de beste stieren aangetroffen en aldaar wordt het meest aan de controle van melkvee gedaan. De fokcentrale in Oostburg telt ongeveer 125 leden en 7 aangesloten verenigingen, voor veeverbetering. In W. Z.-VI. wonen ruim 1000 veehouders met ongeveer 14000 stuks rundvee, waaronder ongeveer 4000 melk koeien.

Tot voor 1928 werd de boter hier uitsluitend op de boerderijen bereid en ongeveer 400.000 K.G. of 14 K.G. per hoofd der bevolking geproduceerd. Doch ook hier gaat men meer en meer de bezwaren voelen en spr. wijst allereerst op de grote zorgen waaronder de Zeeuwsche boerinnen in figuurlijken zin gebukt gaan, al is het dan ook gelukkig niet ten koste van hare blijmoedigheid en opgewektheid van geest. Op de boerinnen rust o.m. de zorg voor het melkvee, voor het melken, voor de boterbereiding, voor de kalveren, de varkens, de kippen en ander pluimvee. Maar de Zeeuwsche boerin wil en moet allereerst zijn de trouwe gade van haren echtgenoot, de zorgzame moeder harer kinderen de huisvrouw, die over voldoende tijd kan beschikken om haar huishouden net en proper te bestieren. Zij mag niet worden de slavin van haar werk. Vooral in de tegenwoordige tijd, waarin ook ten platten lande vrouwelijk personeel veelal zo moeilijk is te krijgen, ziet de boerin hare taak nog toenemen, indien zij van een gedeelte daarvan kan worden bevrijd, zal zulks niet alleen haar, maar ook haar huisgezin in hoge mate ten goede komen.

In de tweede plaats rijst de vraag of uit hygiënisch oogpunt beschouwd de boerenwoningen met vaak minder goede kelders wel in alle opzichten geschikt zijn voor de boterbereiding, terwijl ook gemis aan goed water een oorzaak is, dat de boerenboter in kwaliteit achter staat bij fabrieksboter.

Er is bovendien steeds enige overproductie, de boter is minder geschikt voor uitvoer en mist het Rijksmerk. de prijs van boerenboter is lager dan van fabrieksboter. Als gemiddelde prijs per K.G. gold in 1928 f 1.64, 1927 f 1,68½ en 1928 f 1.81 en voor fabrieksboter resp. f 1.97; f 2.03½ en f 2.12½. Dit alles heeft geleid tot opkomst der fabriekmatige zuivelbereiding, en in 40 jaar zijn ongeveer 9000² fabrieken in ons land opgericht. Het stemt tot grote vreugde dat voor enige jaren de eerste Zuivelfabriek in Z.-Vl. werd opgericht. Aan Kloosterzande komt daarvoor de eer toe. De Coöp. fabriek aldaar in 1927 opgericht, telt nu 99 leden en de jaarlijkse boterproductie bedraagt 50.000 K.G. In Juni 1928 volgde Aardenburg met 63, nu 148 leden en een productie van plus minus 80.000 K.G. Spr. juicht het toe, dat ook de landbouwers in deze omgeving hebben ingezien, dat op het gebied van de zuivelbereiding een eendrachtige samenwerking hun voordeel zal kunnen zijn.

Spr, brengt alle hulde aan hen, die daartoe de stoot gaven. Naast de bestuursleden was dit zeker de heer Zwagerman en spr, weet in de geest van allen te spreken, wanneer hij hem alle lof en warmen dank brengt voor zijn ijver en toewijding, voor de moeite die hij zich heeft willen getroosten en voor de overtuigende wijze, waarop hij het nut en de voordelen der oprichting ener fabriek heeft uiteengezet. Hem brengt spr. daarom naast het bestuur allereerst zijne gelukwensen met het welslagen zijner bemoeiingen. Spr. wijst er dan op, dat er in Zeeland en misschien ook elders in de laatsten tijd een zeker depressie op coöperatief gebied heerst. Misschien vindt dit zijn oorzaak in de **ongunstige resultaten, met de bietenbouw**, maar juist daarom mag het te meer op prijs worden gesteld, dat men thans voor deze fabriek de coöperatieve grondslag heeft aangedurfd. Van harte hoopt spr. dat deze vorm van samenwerking de leden der vereniging ook tot financieel voordeel zal mogen strekken. De 100 leden zullen zeker door vele andere worden gevolgd.

Met genoegen vernam spr. dat er ook plannen bestaan voor een fabriek te Nieuwvliet³ en dat de 3 fabrieken zullen werken elk in een afzonderlijk gebied, zodat onderlinge concurrentie uitgesloten zal zijn. Spr. wijst dan op het eigenaardige dat hier de room naar de fabrieken gaat en hoopt dat men inzake het ontromen der melk met zijn tijd zal mede gaan en binnenkort dat ontromen algemeen electrisch zal geschieden. Het afgeleverde product zal misschien op de duur nog in waarde kunnen stijgen zodra in Zeeuwsch-Vlaanderen de zo dringend noodzakelijk drinkwatervoorziening tot stand komt. Het zal vanzelf spreken, dat de landbouwers ten volle inzien en erkennen dat die drinkwatervoorziening ook voor hunnen veestapel van uitnemend belang zal zijn, zodat zij wel niet zullen aarzelen hunne volle medewerking aan een spoedige invoering dier drinkwatervoorziening te verlenen.

De wens uitsprekende, dat deze zuivelfabriek onder God's zegen zal mogen strekken tot meerderen bloei van deze landstreken - aldus spreker - en tot geluk en voorspoed der landbouwers verklaar ik de fabriek voor geopend.

Vervolgens kreeg de heer Zwagerman het woord. In een uitvoerige rede ging spr, de allereerste pogingen in samenwerking met de heren Brevet en Van Waes na, om daarna de te ver-

---

2 Vermoedelijk nul te veel; 900 -zhn.

3 In Nieuwvliet kwam geen roomfabriek. Zie voorgaande lezing van C. Zwagerman in Cadzand

wachten resultaten en voordeelen te bezien. Daartoe is evenwel nodig samenwerking van vertrouwen tussen allen, die aan de coöperatie verbonden zijn.

Tot slot gaf spr. een verklaring van de inrichting van het bedrijf om te eindigen met een woord van hulde aan de Zeeuwsch-Vlaamsche boerin.

Door de jonge juffrouw L. van Tichelen werd Mevr. Zwagerman een bouquet aangeboden. Na een rondwandeling door de fabriek eindigde deze belangrijke middag met een samenkoms in het café Lievens.

ZEEUWSCH-VLAANDEREN W. D.

Donderdagmiddag vergaderde de coöperatieve roomboterfabriek „Eensgezindheid” te IJzendijke.

De directeur deelt mee, dat in een gecombineerde vergadering met het bestuur der fabriek te Aardenburg besloten is de ledenwerving te beperken, ieder in zijn gebied, alsook een uniforme prijs vast te stellen voor boter en karnemelk en de uitbetaling aan de leden hetzelfde te stellen. Spr. zegt, dat een goede uitbetaling in het belang der leden is en in dat der niet-leden, daar deze dan gemakkelijker zullen toetreden. Ook is per contract geregeld de levering der Belgische leveranciers, deze zijn geen lid, met het oog op de eventuele moeilijkheden aan de grens. Momenteel zijn er 5 Belgische leveranciers met 16 koeien. Op 31 December waren geplaatst 336 aandelen met 116 stemmen. Momenteel 371 aandelen met 137 stemmen.

Besloten wordt, om het bestuur en de commissie van toezicht gelegenheid te geven zich in te werken, eerst in 1932 te beginnen met periodiek aftreden. Het bestuur vergadert om de veertien dagen ter vaststelling van de uitbetaling.

De schuld per aandeel bedroeg op 31 December 1929 f 97,70 en deze is door het toetreden van nieuwe leden en het nemen van meer aandelen reeds gereduceerd op f 88,50. Uit het jaarverslag blijkt, dat er door de leden geleverd is 41.975 K.G. room, waaruit gemaakt is 10.044 K.G. boter en 34.000 K.G. karnemelk en spoeling. De boter heeft opgebracht f 22.202, de bijproducten f 1.219,-. Er is een batig saldo van f 1930,-. De balans sluit met een bedrag van f 49.125,-, waaronder een reserve van f 109,31. De lasten en baten van af de oprichting tot ultimo December f 23.422. De heren Brevet en Devries worden door de voorzitter bedankt voor hun correct en flink werk in het belang der vereniging, De directeur dankt voor de gesproken woorden.

Na enige bespreking wordt goedgevonden, een entreegeld te heffen van 1 Mei-30 Juni van één gulden en van 1 Juli tot 31 December van f 2,50. Dit geldt ook voor leden, die meer aandelen willen nemen. Spr. raadt daarom aan dit nog te doen vóór de eersten Mei. Staande de vergadering werden nog verschillende aandelen bijgenomen. Ook heeft het bestuur de toepassing van de minimum en maximum levering, zo soepel mogelijk genomen, daar zich allicht onvoorziene, omstandigheden kunnen voordoen.

Bij de omvraag wenst de heer Cammaert, dat de wagens er precies op tijd zouden zijn voor de bussen af te halen. De directeur zegt dit toe, doch er kan zich altijd een of ander voordoen, b.v. bij slecht weer is het allicht iets later. De heer Cattoir spreekt zijn grote bewondering uit over de inrichting, die is tot stand gebracht, ook namens zijn Belgisch mede-leveranciers. De heer De Feyter vraagt of het geen overweging zou verdienen om ook aan de winkeliers-afnemers K.G.-verpakking te leveren. Dit is geprobeerd, doch zal niet best gaan, kan wel getracht worden, de boter in de streek zelf te doen afnemen.

De heer Van Hoeve zag gaarne de boter liever iets minder zout, waarop de directeur antwoordt, dat hij langzamerhand de goede en gewenste smaak zal kunnen krijgen. Nog wordt er door de directeur gewezen op de behandeling van de room. Spr. drukt allen goed op het hart, de ontromer steeds goed te zuiveren en prima room af te leveren; hij brengt zijn dank voor de goede medewerking, die hij in deze tot hiertoe mocht ondervinden. De Belgische afnemer, die

wekelijks 2000 K.G. wil afnemen, staat er op om steeds prima kwaliteit te ontvangen; dus aller medewerking is gewenst, en daarop wordt dan ook gerekend, Deze zomer zal een extra Zaterdagavonddienst worden ingericht.

De voorzitter toont aan uit een ontvangen staat, dat IJzendijke de zestiende plaats inneemt van de 51 fabrieken met 67 punten. Het hoogste aantal punten is 74, het laagste 42, zodat IJzendijke als de laatste opgerichte fabriek, geen slecht figuur slaat. Een bijeenkomst is gehouden met Nieuwvliet, samen met Aardenburg. De mogelijkheid bestaat, daar Nieuwvliet geen voldoende aantal leden heeft om zelf een fabriek te stichten, deze leden met 80 koeien als losse leveranciers bij te krijgen; dit zou voor IJzendijke een voordeeltje zijn van f2000. Nieuwvliet zou dan zelf de room ophalen en brengen tot Schoondijke. Dit zal nog nader onder het oog worden gezien.

Verslag Jr. vergadering Roomboterfabriek IJzendijke

Op de, algemene vergadering van de Roomboterfabriek te IJzendijke waren 110 leden aanwezig met 120 stemmen en de heer Zwagerman, rijkszuivelconsulent. Op 1 Jan. 1930 telde de vereniging 102 leden met 337 aandelen. In de loop van het jaar kwamen er 32 leden bij. Het aantal koeien bedroeg 418. In Maart kwam het contract tot stand met de leveranciers uit België. Op 31 Dec. 1930 waren er 8 leveranciers met 32 koeien.

De gemiddelde boterprijs bedroeg *f*1,74 te Oostburg. *f*1,65, te Eecloo *f*1,60, te Hasselt *f*1,68. De schuld per aandeel wordt vastgesteld op *f* 85. Op 31 Dec. 1930 waren er te Nieuwvliet 21 deelnemers met 77 koeien. Aan room was geleverd; 268.106 K.G. waaruit 68.693 K.G. boter werd, bereid. Omdat eigen productie niet in staat was aan de aanvraag te voldoen, moesten nog 3.850 K.G. worden bijgekocht. Aan boter is verkocht 72.543½ K.G. welke *f*125.732,- opbracht. De totale reserve bedroeg 31 Dec. 1930 *f*203.771,-. Van de karnemelk werd de prijs per K.G. boter van *f*0,125 gemaakt.

Het roombotervervoer per K.G. boter bedroeg 10,2 cent. Dit bedrag is zo hoog (te Aardenburg en Kloosterzande slechts ruim 5) omdat de melkwagens zo'n uitgestrekt gebied, moeten doorkruisen.

Als lid van de commissie van toezicht werd gekozen de heer W. P. Dhont te Biervliet. Er werd besloten *f*25,- subsidie te geven aan de Fokcentrale voor W. Zeeuwsch Vlaanderen. Besloten werd 900 à 1000 vierk. M. grond à *f*1 per verk. M. te kopen, gelegen tussen de fabriek en het schakelstation om daar een put aan te leggen met poreuze bodem. De tegenwoordige putten laten te veel zand door.

IJZENDIJKE.

In tegenwoordigheid van de heer Zwagerman vergaderden de leden der Coöp. Roomboterfabriek alhier. Er waren een 120-tal leden tegenwoordig. De schuld per aandeel is gedaald van f 85,- tot f 80,-. Het aantal leden bedraagt 430, waarbij 10 Belgische leveranciers met 41 koeien. Van Nieuwvliet en omgeving zijn 28 deelnemers met 104 koeien.

Aan room was geleverd 335.817 k.g. waaruit 85301 k.g. boter werd gemaakt, welke f 117.767,10 heeft opgebracht, dat is gemiddeld f 1,38 per k.g. Bij de reserve werd bijgeschreven f 1589,63, zodat het reservefonds f 3657,84 bedraagt. De gemaakte onkosten per k.g. boter bedroegen 17,65 ct. tegen 20,503 ct. het vorige jaar. De heer Zwagerman zeide dat een coöperatie moet zijn als een glazen huis, de leden geheel kunnen doorkijken en ondersteunde het verzoek van sommige leden de beschrijving der onkosten nog duidelijker te doen zijn.

Ook legde de heer Zwagerman nog eens uit wat het doel is van het reservefonds n.l. onvoorziene grote veranderingen aan machinerieën te kunnen bekostigen. Daarna besprak hij de crisis en de pogingen die in het werk worden gesteld de prijzen der zuivelproducten op een hoger peil te brengen. Sommige leden achtten de boerinnendag onnodig onkosten f 1 per hoofd. Het bestuur en het merendeel der leden achtte het nut ervan groot. In Mei zal er weer een gehouden worden. Voor de levering van goede room zullen dit jaar premies worden gegeven. Er werd besloten f 10 subsidie te geven aan de te houden fokveedag.

De heer Zwagerman spoorde aan tot gezamenlijke aankoop van Deensche fokvarkentjes, die naar zijn meening zeer geschikt zijn voor deze streek en veel zwaarder zijn dan de Z.-Vlaamsche.

De aftredende bestuursleden de heren Van Waes, Wijffels, Doens en Van Hoeve werden herkozen. Tot lid van de commissie van toezicht werd gekozen de heer H. J. Cammaert te Hoofdplaat. Bij de rondvraag vroeg de heer A. de Smet de prijs der karnemelk voor de leden te verminderen. De directeur zegt, dat dit niet mogelijk is, daar dan de prijs der ondermelk ook moet worden verminderd. De heer Veraart vroeg of het niet mogelijk is op de fabriek het vetgehalte van de melk voor ieder der koeien vast te stellen. De directeur zeide dat dit wel kan, doch dat daarvoor het aangewezen lichaam is de melkcontroleverenigin

Roomboterfabriek te IJzendijke.

In de gehouden ledenvergadering der Roomboterfabriek te IJzendijke bleek uit het verslag, dat 1932 een der moeilijkste jaren is geweest. Door de Crisiszuivelwet is de boterprijs naar boven gegaan, maar de karnemelk raakte men niet tijdig kwijt. Daar de boter maar voor een klein percentage naar België mocht en room vrij mocht worden ingevoerd, is deze laatste in België zelf gekarnd, zodat de fabriek toch nog een kleine winst maakte.

De aansprakelijkheid per aandeel is gedaald tot *f*74. Er waren 148 leden met 440 aandelen. 10 Belgische leveranciers hebben aan de fabriek geleverd. Van Nieuwvliet waren 48 leveranciers met 160 koelen. Aan room was geleverd 333.377 kg, waaruit 91.109 kg boter bereid werd, welke *f* 115.322 opbracht, dat is *f* 1.26½ per kg. De totale kosten bedroegen *f*18.216, dat is 20 cent per kg. De heer Zwagerman uit Middelburg gaf een overzicht van de drie fabrieken in Zeeuwsch-Vlaanderen. Te Aardenburg bracht de boter *f*1.28 op; te Kloosterzande ook. IJzendijke heeft iets meer onkosten door zijn grote uitgestrektheid. Het af te lossen kapitaal en interest is groter, doordat de fabriek later is opgericht. Hij spoorde de leden aan voor de volle 100 pct. de fabriek te steunen door zoveel mogelijk room te leveren. Verschillende leden kochten boter aan de fabriek tegen lagen prijs en verkochten deze aan winkels, zodat ze hun eigen concurrenten ten werden.

Daarna zette de heer Z w a g e r m a n de werking der Crisiszuivelwet uiteen. Hij zegt, dat de kooplui hem erg kwalijk hebben genomen, dat hij zelf de Deense varkens heeft aangekocht, en nu de zaak boycotten. Volgens hem zullen de Deense varkens het op de duur van de Vlaamse winnen. In Oostburg wordt een proef genomen met vier Deense en vier Vlaamse varkens.

Middelburgsche Courant 21-04-1934; p. 1/10

IJZENDIJKKE, *De Vereeniging „de Roomboterfabriek”* alhier, kwam in algemene vergadering bijeen. Op 1 Jan. 1933 telde de vereniging 148 leden met 440 aandelen. Thans is het aantal leden 153 met 446 aandelen, die 168 stemmen kunnen uitbrengen. Op 31 Dec. 1933 leverden nog 2 Belgen. Van Nieuwvliet en omgeving waren op dien datum, 46 leveranciers met 155 koeien. Aan room was ontvangen 347.730 kg, waaruit 81.747 kg. boter werd gemaakt, welke f 93.590 opbracht, dat is f 1.14 per kg. De totale kosten zijn gelijk gebleven, doch door de lagere productie zijn de kosten per kg, omhoog gegaan. Deze waren in 1933 f 18.312, dit is 23, 39 cent per kg, boter. Het reservefonds steeg van f 3.988 tot f 4.663. De schuld is per aandeel van f 74 op f 72 gedaald.

De heer Zwagerman hield een lezing over de beperking van de veestapel. Hij deelde o.a. mede, dat op de 100 koeien te Schoondijke 71 kalveren zullen mogen worden gehouden; Hoofdplaat 98; IJzendijke 67 en Biervliet 71. De voorzitter deelde nog mede, dat voortaan de boeten voor de zelfkarners strenger toegepast zullen worden, daar deze de onkosten der fabriek zeer verhogen. Op de vraag van de heer Kremers de boeten soepel toe te passen antwoordde de voorz., dat ieder geval afzonderlijk onderzocht wordt, doch dat rekening moet gehouden worden met de statuten.

Middelburgsche Courant, 1934-10-06; p. 2/11

IJZENDIJKKE, De deze week te IJzendijke gehouden vierde boerinnendag, herdacht het 5-jarig bestaan der roomboterfabriek. In de fabriek werd aan de talrijke opgekomen boerinnen het karnen, bemonsteren en wegen van de room gedemonstreerd. Het pasteuriseren en afkoelen der room werd uiteengezet en de werking der machines verklaard. Daarna verenigde men zich in 't café Lievens aan de koffietafel. De voorzitter gaf een overzicht van de fabriek gedurende die 5 jaar.

In 1929 begonnen met 102 leden, bedroeg nu het aantal 205. Met de boterprijs was 't juist andersom gegaan. In het begin werd 2,40 per kg botervet uitbetaald, thans f 1,10. Hetzelfde personeel doet het steeds meerdere werk en wel zó, dat alles er nog beter uitziet, dan toen de fabriek nieuw was. Zonder de schuld te hebben verhoogd kon er nog worden afgeschreven.

Om een steviger product te verkrijgen kon een nieuwe koelmachine worden aangeschaft; er werd een garage aangebouwd; een stuk grond aangekocht voor watervoorziening; nieuwe weegtoestellen aangeschaft; een brandkast voor de rijksmerken en het archief gekocht; rioleering voor de gebouwen aangebracht en daar de oude auto's meer 100.000 km hadden afgelegd nieuwe auto's aangeschaft.

Bewijzen te over, zei de voorzitter dat de fabriek recht van bestaan heeft. Zonder deze fabriek zou dit jaar in deze streek 70 à 80 duizend kg boter meer in omloop zijn gebracht. Daarna werden 103 diploma's uitgereikt; le prijs 100 punten f 3, 2e pr. 98-99 punten f 2, 3e pr. 95-97 punten f 1 premie, De zuivelfilm trok grote belangstelling en tot vroeg in de morgen bleef men onder zang en voordracht bijeen.

IJZENDIJKKE. - Start propagandaweek Zuivelproducten

Propaganda-week. Gisteren (Maandag) is de propaganda-week voor het gebruik van zuivelproducten, georganiseerd door de Coöp Roomboterfabriek alhier, begonnen. Tot deelname zijn uitgenodigd de dames of dochters der afnemers van de fabriek. IJzendijke was het eerst aan de beurt.

Te 2 uur, toen het fabrieksgebouw geheel gevuld was met genodigden, heette voorz. van Waes allen welkom en verklaarde hij de propaganda-week voor geopend. Hierna hield burge-meester Hendrikse een speechje waarin hij herinnerde aan het gedurende het 7-jarig bestaan der fabriek tot stand gebrachte en het bestuur en de directie prees voor hun kundige en energieke leiding. Vervolgens werd het woord gevoerd door de voorzitter van de Provinciale Propagandacommissie voor verbruik van zuivelproducten, de heer Zwagerman. Wijzend op de belemmeringen die het buitenland de invoer van onze zuivelproducten in de weg legt betoogde hij de noodzakelijkheid van groter binnenlands verbruik. Zowel de producent als de consument zijn hiermee gebaat, hoewel ieder deze op andere wijze. Spr. verklaarde in grove trekken de bewerking die de melk in de fabriek ondergaat en wees op de grote voordelen van fabriekmatige boterbereiding.

De directeur K. de Vries nam nu de leiding over en voerde de aanwezigen langs de inmiddels in werking gebrachte machines, hun daarbij de verschillende bewerkingen verklarend. Dochters van enkele leden boden vervolgens verversingen aan. Door ir F. Holleman, vast medewerker van de propaganda-kern Zeeland van het Zuivel-bureau werd hierna een lezing over het onderwerp „*De Zuivel als voedsel in het algemeen*” gehouden, welke lezing door allen vol aandacht werd gevolgd. Het laatste punt van het programma bestond in de vertoning van de Zuivelfilm.

De volgende dagen, tot en met Vrijdag a.s. zullen de afnemers uit Breskens. Schoondijke, Groede, Biervliet, Hoofdplaat, Nieuwvliet, Cadzand, Zuidzande en Retranchement, alsmede de twee landbouwhuishoudcursussen van Schoondijke worden ontvangen.

Aan onze afnemers

te **Breskens, Groede, Schoon-
dijke, IJzendijke** en **Biervliet**
deelen wij mede, dat **FRANS
LUTAERT** in **geen enkel op-
zicht** meer in onzen dienst is.

Wij zullen echter zorgen dat
onze producten U op tijd bezorgd
zullen worden.

Hoogachtend,

**Het Bestuur der Coöp.
Boterfabriek IJzendijke.**

De besturen van de Roomboter-
fabrieken te IJzendijke en te Aar-
denburg, benevens de besturen
van den Chr. Boerenbond, de
Kring Oostburg van de Z.L.M., de
C.B.T.B., de Vereeniging van Oud-
Leerlingen aan de Landbouwwin-
tercursussen, de bestaande Onder-
linge Veeverzekeringsmaatschap-
pijen in Z.-VI. W. D., de Fokcen-
trale en de Kring Oostburg van
de Vereeniging tot Verbetering
van het Rundvee, hebben besloten
in Z.-VI. W.D., als Onderafdeeling
van de Prov. Vereeniging tot op-
richten van een vereeniging tot
Bestrijding van de Tuberculose,
waarvan de kosten ruim geraamd
zullen bedragen **45 cent per dier.**

VEEHOUDERS, die lid willen
worden van bovengenoemde Ver-
eeniging tot bestrijding van de
Tuberculose en zich nog niet als
lid opgaven, worden verzocht zich
alsnog op te geven **uiterlijk op
14 December a.s.** bij één der
ondergeteekenden, n.l.:

De Directeuren van de beide
voornoemde Boterfabrieken.
G. D. van den Bossche, Oostburg.
J. B. Becu-de Hullu te Groede.
W. J. de Hullu te Zuidzande.
Iz. Risseeuw-Brakman, Zuidzande.
A. I. Leenhouts, Retranchement.
Iz. Brevet Jr te Oostburg.
Cam. Vercræije te Aardenburg.

ZEEUWSCH-VLAANDEREN W.D.

IJZENDIJKKE. Op de algemene vergadering der Coöperatieve Roomboterfabriek waren 125 leden aanwezig. De voorzitter de heer A. H. van Waes wees er op dat de fabriek zich heeft aangesloten bij het onlangs opgerichte *Zuivel-kwaliteitsbureau*. Dit bureau stelt de hoogste eisen aan de boter en alleen de hierbij aangesloten fabrieken mogen exporteren. Hierdoor kan dus een betere prijs worden verkregen. De schuldenlast der fabriek is verminderd van f 55.000 tot f 24.945. Dit is mogelijk geweest doordat de leden zoveel room leverden. Het feit dat nog slechts restitutie bij uitvoer wordt gegeven, heeft dit voordeel voor de fabriek, dat nu aan de zelfkarnende boeren het voordeel van heffingvrije boter voor eigen gebruik is verval- len. Voor onze fabriek, aldus de voorzitter, is nu een einde gekomen aan de oneerlijke con- currentie tegen de boerenboter.

De aftredende bestuursleden E. Wijffels, C. Doens, J. van Hoeve en L. Cammaert werden herkozen. Als nieuw bestuurslid werd gekozen de heer C. Buysse, als lid van de commissie van toezicht de heer P. v. Hyfte.

De heer C. Zwagerman hield vervolgens een lezing over het houden van geregistreerde koei- en.

Uit het jaarverslag blijkt, dat in 1937 is geproduceerd 84.624 kg boter; deze heeft per kg op- gebracht f 1,34. De reserve bedraagt op het ogenblik f 3.005,-.

IJzendijke Viering van het 10-jarig bestaan der Coöp. Roomboterfabriek.

Dinsdag jl. herdacht de Coöp. Roomboterfabriek „Eensgezindheid” alhier haar 10-jarig bestaan. De gehele dag was aan de herdenking van dit heugelijke feit gewijd: in de voor- en namiddag een rundvee-fokdag en des avonds een koffiemaaltijd waaraan verbonden een uitgebreid revueprogramma.

Tegen 10 uur waren nagenoeg alle ingeschreven dieren ten getale van ruim 150 stuks op het keuringsterrein achter de boterfabriek gelegen aanwezig, zodat de jury, bestaande uit de heren R. van Waes te Oostburg, M. Kleinpier te Middelburg, M. de Bruijne te Cadzand, C. Ver-craaye te Aardenburg en de arbiter C. Zwagerman op tijd haar taak kon aanvangen. De uitslag der keuringen was als volgt:

Rubriek 1. 1-jarige volbloed stieren:

1. Adolf, stierenvereniging Waterlandkerkje.

Rubriek 2. 2-jarige volbloed stieren:

1. Dries Kuilburg, stierenvereniging Cadzand.

Rubriek 3. 3-jarige of andere volbloed stieren:

1. Augustinus, stierenvereniging IJzendijke.

Rubriek 4a. Koeien 1 maal gekalfd vóór 1 December:

1. Emma, Adr. Risseeuw, Cadzand.

Rubriek 4b. Koeien 1 maal gekalfd na 1 December:

1. Anita v, h. Paviljoen, J. v. Iwaarden, Cadzand ; Boerinne, Cl. v. d. Hauwe-Breyaext, IJzendijke.

Rubriek 5. Koeien 2 maal gekalfd:

1. Emma, H. Cammaert, Hoofdplaat ; Anna, 1. Risseeuw-Haartsen, Zuidzande.

Rubriek 6. Koeien 3 maal gekalfd:

1. Frieda, A van Gijs, Biervliet ; Nellie, T. Mullaert, Biervliet.

Rubriek 7. Koeien 4 maal gekalfd:

1. Kingma XI, P. van Iwaarden, Cadzand ; Mollie, M. Verbrugge, Waterlandkerkje ; Juliana III, A. Verhage, Schoondijke ; Bonna, G. Buysse, Biervliet.

Rubriek 8a. Koeien 5 of meermalen gekalfd voor 1 Januari:

1. Anna, Adr. Risseeuw, Cadzand ; Thea, P, van Iwaarden, Cadzand ; Betsy, I. van Cruijningen, Zuidzande ; Liza, A. Verhage, Schoondijke ; Ada, D. Almekinders, Zuidzande.

Rubriek 8b. Koeien 5 of meermalen gekalfd na 1 Januari:

1. Leona, C. de Badts, Breskens ; Dora, A. Risseeuw, Schoondijke; Blesje, I. Risseeuw, Zuidzande.

Rubriek 9. Volbloed vaarzen ouder dan 2 jaar:

1. Aline ; Thea, T. v. Iwaarden, Cadzand ; Juliana, 1. Risseeuw, Zuidzande.

Rubriek 10. Vaarzen ouder dan 2 jaar:

1. Koosje, A. Temmerman, IJzendijke.

Rubriek 11. Volbloed vaarzen van 1 tot 2 jaar:

1. Augusta, A. H. van Waes, IJzendijke ; Dora, idem.

Rubriek 12. Vaarzen van 1 tot 2 jaar :

1. Dora, H. Cammaert, Hoofdplaat.

Rubriek 13. Koeien met hoogste melkoprangst:

1. Ada, D. Almekinders, Zuidzande.

Rubriek 14. Koeien met hoogste vetoprangst:

1. Minerva, A. Risseeuw, Cadzand.

Rubriek 15. Verenigingsstieren met minstens 6 koeien der vereniging:

1. Stierenvereniging Cadzand.

Rubriek 16. Stieren met minstens 6 volbloed afstammelingen boven 1 jaar:

1. Augustinus, Stierenvereniging IJzendijke.

- Rubriek 17. Groepen van minstens 5 stuks vee boven 1 jaar:
1. Stallen Mullaert, IJzendijke en Biervliet.
- Rubriek 18. Groepen van minstens 3 stuks vee boven 1 jaar:
1. A. Verhage, Schoondijke.
- Rubriek 19. Groepen van minstens 3 volbloeden boven 1 jaar:
1. T. van Iwaarden, Cadzand
- Rubriek 20. Koeien met minstens 3 afstammelingen boven 1 jaar:
1. Juliana III, A. Verhage, Schoondijke.
- Rubriek 21. Familiegroep van minstens 3 stuks vee:
1. Stallen Mullaert, IJzendijke en Biervliet.

Tenslotte werd tot kampioentier uitgeroepen Dries Kuilburg van de Stierenvereniging Cadzand. Het kampioenschap der koeien werd uit een zevental kandidaten toegekend aan Juliana III van Abr. Verhage te Schoondijke. Tot besluit werden de bekroonde dieren door de ring rondgeleid.

Het tweede deel van deze feestdag werd doorgebracht in de rijkelijk versierde feestzaal waar toe het gebouw van de heer Haverbeke-Pateer op smaakvolle wijze was ingericht. Meer dan 400 personen hadden aan de uitnodiging tot bijwoning van de koffiemaaltijd gevolg gegeven. De voorzitter der coöperatie, de heer A. H. van Waes, hield hier zijn feestrede. Spr. ging vrij uitvoerig na het wel en wee der fabriek vanaf haar oprichting in 1929 tot op heden.

Dank bracht de voorzitter o.m. aan mevr. Zwagerman voor haar onafgebroken belangstelling voor alles wat deze jubilerende coöperatie betreft. Als blijk van hartelijke waardering hiervoor bood spr. haar namens het bestuur onder groot applaus een boeket aan. De drie employé's Rokx, de Veth en de Vilder, die vanaf de oprichting aan de fabriek zijn verbonden, ontvingen een enveloppe met inhoud. Vervolgens bood het bestuurslid A. Leenhouts de voorzitter een fraaie voorzittershamer met inscriptie aan.

Het dochtertje van directeur de Vries was nu aan de beurt om met een leuk gedichtje de heer van Waes een vulpotlood aan te bieden. Dan overhandigde de fabrieks-employé Boorsma met enkele welgekozen woorden de directeur namens zijn collega's een luxe uitgevoerde aktetas.

Inmiddels was de band gearriveerd en door deze begeleid weerklonk nu het aloude door allen staande gezongen Wilhelmus.

Hierna werd de koffiemaaltijd gehouden, Gedurende en na deze maaltijd werd achtereenvolgens nog het woord gevoerd door de burgemeester van IJzendijke, de ondervoorzitter van Poppel van de *Brabantschen Zuivelbond*, de rijkszuivelconsulent Zwagerman, de directeur van de roomboterfabriek te Middelburg, de directeur van de Lagere Landbouwschool te Schoondijke, de vice-voorzitter van de Roomboterfabriek te Kloosterzande, de directeur der Roomboterfabriek te Aardenburg en de heer J. Leclercq, namens de verschillende landbouworganisaties.

En daarmee was het officiële gedeelte van de dag feestelijk ten einde en trad directeur de Vries andermaal op het podium, thans als conferencier en cabaretier. Hij en zijn „troep” hebben een daverend succes geogst met hun zeer gevarieerd en uitstekend voorgedragen programma

Een nieuwe dag was reeds aangebroken toen het doek voor de laatste maal zakte. En zelfs daarna bleven nog velen langen tijd gezellig bijeen.

IJZENDIJKE. De leden der Coöp. Roomboterfabriek „*Eensgezindheid*” hielden hun algemene jaarvergadering. Wegens Ontstentenis van de voorzitter, de heer A. H. van Waes, werd de vergadering geleid door vice-voorzitter A. Leenhouts. Als bestuursleden werden herkozen de heren A. H. van Waes, E. Thomaes en A. van Tiggelen. Tot lid van de commissie van toezicht werd benoemd de heer P. Phont. Aan het jaarverslag over 1939 ontlene wij: Van 170 leden en 48 leveranciers werd ontvangen 309.659 kg room en melk. Hieruit werd bereid 84.341 kg boter, welke f 119.325,31 opbracht, zijnde f 1,41 Per kg netto. Aan bijproducten is verkocht voor f 9.579,02, terwijl de roomverkoop f 199,71 heeft opgebracht. De algemene onkosten hebben bedragen f 20.965,11.

De rijkszuivelconsulent, de heer, Zwagerman, hield een beschouwing over de door de fabriek bereikte resultaten waarbij hij tot de conclusie kwam, dat de uitkomsten, ondanks alle moeilijkheden, zeer goed zijn geweest. Hij vergeleek hiermee de opbrengsten bij de zelfkarnende boeren en kwam via gedetailleerde becijfering tot de conclusie dat de uitkomsten der zelfkarners minder gunstig zijn, waarbij nog komt dat laatstgenoemde bovendien zelf de vereiste werkzaamheden moeten verrichten.

Over de Positie der zuivelproducten kon spr. over het algemeen zeer weinig zeggen, wijl de toestand onzekerder is dan ooit tevoren en het de regering alle moeite zal kosten de veehouder een redelijk bestaan mogelijk te maken. Ofschoon geen betrekking hebbend op het zuivelbedrijf, ried spr. de aanwezigen aan, de eerstdaags verschijnende brochure over paardenarbeid op de Zeeuwsche bedrijven goed te lezen, daar hierin zeer waardevolle gegevens zijn opgenomen.

Directeur De Vries gaf tenslotte nog een overzicht over de afgelopen 10 jaar.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1952-02-28;

**ZEEUWSCH-VLAADEREN Oostburg
VOORLICHTINGSVOND.**

Het *Landbouw Coöperatief Centrum* hield Dinsdagavond in hotel de Vuijst te Oostburg zijn laatste voorlichtingsavond van het seizoen.

De heer A. H. van Waes, voorzitter van de coöperatieve zuivelfabriek te IJzendijke, sprak een openingswoord, waarna de heer G. M. G. Kwaak van de *Coöperatieve Melkcentrale* uit Den Haag, een voordracht hield over „Zuivelcoöperatie”.

Spreker behandelde het werk van de coöperatie met name in de zuivelsector. Het resultaat van coöperatie is, dat niet alleen de boer de melk op de juiste wijze betaald krijgt, maar ook dat de coöpererende boeren er voor zorgen dat paal en perk wordt gesteld aan de knoeierijen met boter. De coöperatie werd een prijsbepalende factor voor alle boeren, aldus spreker.

Bovendien kwam het coöperatie-lid uit zijn isolement en leerde zijn bedrijf zien als een onderdeel van het economisch bestel. Spreker besloot zijn betoog met enkele cijfers. Van totaal rond vijf miljoen l. melk, aangevoerd in 1951, kreeg de coöperatie 80 %. Van de 83.500 ton boterproductie was 83 % coöperatief. Voor de kaas luiden deze cijfers 120.000 ton en 85 %.

In West-Zeeuwsch-Vlaanderen verminderde het aantal koeien, omdat veel grasland omgezet wordt in bouwland. Bovendien voelen de jonge boeren meer voor de gemechaniseerde landbouw dan voor veeteelt. Hierdoor neemt het toch al bestaande consumptiemelk-tekort nog toe.

Deze punten kwamen in de belangwekkende discussie naar voren.

De heer J. Hof, secretaris van het L.C.C., sprak een slotwoord.

Over de ellende, die de bureaucratie baart

Pleidooi tegen verhoging van de melkprijs in Zeeuws-Vlaanderen

Directeuren geen botersmokkelaars, doch strijders voor de huisvrouw

MIDDELBURG, 29 mei - Allereerst moeten wij, wanneer wij gaan verhalen van de vier directeuren van coöperatieve boterfabrieken, die dinsdag voor een formele(!) overtreding voor de economische politierechter te Middelburg, mr. P. van Empel, stonden, een grof en allerm minst prettig misverstand uit de weg te ruimen. Enige dagen geleden kondigden wij namelijk aan, dat deze heren zouden terechtstaan in verband met de frauduleuze uitvoer van..... boter; niets is echter minder waar. Zij kwamen tesamen met hun verdediger, mr. G. Tichelman uit Terneuzen, strijden voor de belangen van de WestZeeuws-Vlaamse huisvrouwen, namelijk voor het niet omhoog gaan van de melkprijs!

De vergissing kwam tot stand via een misverstand tussen de Griffie van de Rechtbank en de redacties van alle in Zeeland verschijnende dagbladen, zodat alle kranten en bloc de directeuren als botersmokkelaars doodverfden. En dat, terwijl zij voor zulk een nobel doel gingen strijden! Laten wij U, alvorens in details te vervallen, vertellen dat zij alle drie - want het waren er drie en geen vier - de directeuren van de fabrieken uit IJzendijke, J. P. v. O., Aardenburg, J. v. M. en Kloosterzande, A. P. H. O., werden vrijgesproken!

Het is namelijk in Zeeuwsch-Vlaanderen, met een dunne en verspreide veestapel bezwaarlijk om iedere dag de melk bij de veehouders af te halen. In de statuten van de fabrieken is dan ook vastgesteld, dat dit vier maal per week zal geschieden. Nu werd per 1 maart 1947 een verordening van kracht, waarin werd bepaald, dat de fabrieken verplicht zijn elke werkdag melk van de leveranciers in ontvangst te nemen.

Pijl op de boog

De vervoerskosten zouden hierdoor voor de fabrieken echter zo hoog worden, - door de slechte wegen en de verspreide veestapel - dat de melkprijs, die in Zeeuwsch-Vlaanderen nu drie cent hoger ligt, op ongeveer 4 cent zou komen, hetgeen vijf cent meer is!

Mr. Tichelman uitte zich daarom in zijn pleidooi als volgt tot de econ. pol. rechter: „Uw gade betaalt 29 cent - mijn gade 32 cent per liter dat zou dan 34 cent worden”.

Mr. Tichelman had nog een - doorslaggevende - pijl op zijn boog. In de verordening staat namelijk letterlijk, dat de fabrieken verplicht zijn iedere werkdag melk in ontvangst te nemen - er staat niets over ophalen. De norm is dus gericht tot de veehouder. Over de verplichting tot ophalen staat geen letter in de bepaling.

Voorts hebben de fabrieken getracht ontheffing te krijgen, los van de juridische aanvechtbaarheid van de bepaling dus.

Vrijspraak

Men wilde echter geen uitzondering maken. Mr. Tichelman ageerde naar aanleiding hiervan nog even tegen de ellende, welke de beminde bureaucratie ons baart, dwars tegen het gevoel, tegen het gezonde verstand in....

Pleiter constateerde tenslotte, dat de fabrikanten wel degelijk, zoals in de bepaling staat, bereid zijn iedere dag de melk in ontvangst te nemen....

Hij meende, daarom, dat vrijspraak zou moeten volgen.

Tevoren had de officier van justitie, mr. Ph. M. Schenkenberg van Mierop, tegen ieder een formele boete geëist van *f* 30.- subs. 6 dagen. Omdat de woorden „in ontvangst nemen” niet impliceren, dat de fabriek de melk bij de damhekken moet afhalen, sprak de econ. pol. rechter hen vrij.

1959 Melkoorlog in Terneuzen

In MAP Terneuzen - 1959 / '60 – meer over een melkoorlog, waar *IJzendijke* deel aan had.

Zeeuwsch Dagblad, 07/08/1959; p. 4/6

Melkfabrieken zeggen: Stunt staat op stapel

TERNEUZEN — De voorzitters en de directeuren van de melkfabrieken te IJzendijke en te Kloosterzande hebben donderdagmorgen samen met de kringvoorzitter van de N.C.B. een bijeenkomst gehouden in hotel „Rotterdam” in Terneuzen, om de huidige situatie te bespreken. Zoals men weet hebben de Terneuzense melkslijters hun vakantie uitgesteld, omdat zij vermoeden dat beide fabrieken een aanval op hun wijken wilden doen.

Tijdens deze bijeenkomst werd opgemerkt, dat de fabrieken er naar streven, vrije slijters te krijgen, die dus zowel produkten van de Rotterdamse als van de Zeeuwsch Vlaamse fabrieken mogen verkopen. Ook werd gezegd dat „een eventuele stunt, zoals de Terneuzense melkslijters die gevreesd hebben, op stapel staat”.

„De Zeeuwsch Vlaamse coöperaties zijn vast besloten, eendrachtig samen te gaan en de toekomst van de Zeeuwsch Vlaamse veehouderij veilig te stellen”, zo werd opgemerkt. Wij tekenen hierbij aan, dat al jaren lang plannen voor een fusie van de fabrieken te Kloosterzande en IJzendijke hebben bestaan, doch dat onderling krakeel de plannen steeds

in duigen deed vallen. De heer Jos. van Wezemaal, voorzitter van de coöperatieve zuivelfabriek „Roomboter” te Kloosterzande, gaf een overzicht van het ontstaan der fabrieken en van de huidige toestand in de Zeeuwsch Vlaamse veehouderij. Hij zei hierin onder andere dat het zeer oneconomisch is, dat van elders melk naar Zeeuwsch Vlaanderen wordt gebracht, terwijl Zeeuwsch Vlaamse melk in het eigen gebied niet kan worden afgezet.

Zeeuwsch Dagblad, 07/08/1959; p. 4/6

Terneuzense slijters gaan met vakantie

TERNEUZEN. — De melkslijters van Terneuzen gaan met vakantie. Dat zullen zij vandaag meedelen in een circulaire, die aan alle huizen in Terneuzen wordt bezorgd. In het pamflet staat, dat duidelijk is gebleken dat de Terneuzense bevolking het streven van bepaalde melkfabrieken afwijst. Uit de reacties van het publiek, zo gaat de circulaire verder, „blijkt dat er geen bezwaar tegen bestaat, dat wij met vakantie gaan”.

Overigens geven de Terneuzense melkslijters hun concurrenten geen kans, want zij gaan niet allemaal tegelijk naar strand, bos en bergen. De vakanties lopen van 10 augustus tot en met 5 september. Gedurende deze periode wordt de melk huis-aan-huis bezorgd en, zo beloven de melkboeren, niet eens veel later dan anders.

Meer hierover bij Terneuzen!

IN WEST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN

Geen eenheid in coöp. „Eensgezindheid”...

Melkfabriek IJzendijke heeft uitbreidingsplan

„Eensgezindheid” luidde de naam van de coöperatieve zuivelfabriek en melkinrichting te IJzendijke, waarin sedert enkele jaren de coöperaties van Aardenburg en IJzendijke verenigd zijn. Maar de ledenvergadering, die gistermiddag in het jeugdgebouw van IJzendijke werd gehouden gaf nog niet blijk van veel eensgezindheid..... Bij tijd en wijle stond een „groep Aardenburg” fel tegenover een „groep IJzendijke”. Werd er door een lid van de ene partij iets behartigenswaardigs gezegd, dan applaudiseerde de ene groep luidruchtig, terwijl de andere groep veelbetekenend het zwijgen er toe deed. Ook omgekeerd was dat het geval.

Bij een bestuursverkiezing en later bij de rondvraag kwam naar voren, dat ook in het bestuur de „eensgezindheid” niet altijd aanwezig is. Zo betoogde een bewogen J. Hiel uit Sint-Kruis: „Het bestuur is in twee delen gesplitst. Er bestaat een vete tussen U. Er is een zeer slechte samenwerking in het bestuur. En zolang het aan de top niet goed is kan het in heel de coöperatie ook niet goed zijn”.

De heer Hiel kreeg veel bijval van de leden uit Aardenburg en omstreken en tenslotte fulmineerde zijn aanklacht in een motie van wantrouwen tegen het bestuur. Op dat moment echter wierp de heer S. Dijkstra, secretaris van de *Brabantse Zuivelbond* - waaronder „Eensgezindheid” ressorteert - olie op de golven. „Een motie van wantrouwen is een zeer ernstige stap”, zo zei hij. Hij herinnerde er aan dat de fabrieken Aardenburg en IJzendijke twee jaar geleden samen waren gegaan, „maar helaas is de juiste harmonie nog niet bereikt” zo meende hij.

Compromis.

De heer Dijkstra voorkwam echter aanvaarding van een motie van wantrouwen door met stemverheffing toe te zeggen, dat het voltallige bestuur van de *Brabantse Zuivelbond* een dag naar IJzendijke zal komen om met alle bestuursleden van „Eensgezindheid” te praten en dan ook voorgoed de geschillen uit de wereld te helpen. Ook de heer Hiel vond dit een uitstekend compromis, binnen enkele maanden zal de vergadering opnieuw bijeenkomen om de zaak te beklinken.

Daarna voorkwam de heer Dijkstra nogmaals dat de kloof tussen de twee groepen dieper werd. Dat was toen een lid uit IJzendijke in het vuur van de debatten uitriep: „Aardenburg is twee jaar geleden uit financiële nood bij ons gekomen en nu willen ze de zaak op stellen zetten”. Dat veroorzaakte laaiende bijval aan de ene kant en een storm van protesten anderzijds. Velen wilden daarop het woord....

De heer Dijkstra leidde het debat echter in rustiger banen door met klem te stellen, dat „niet armoede van Aardenburg – waarvan geen sprake was - maar samenwerking – waarmee betere resultaten bereikt kunnen worden – aanleiding was voor de fusie”.

Tenslotte ging de vergadering akkoord met het voorstel om de *Brabantse Zuivelbond* eerst het bemiddelende werk te laten doen in het bestuur. Omdat niet voldoende leden aanwezig waren voor een statutenwijziging, zal „Eensgezindheid” binnen drie maanden toch weer een vergadering moeten uitschrijven voor deze wijziging. Tijdens deze vergadering zal de zaak verder besproken worden en zal het bestuur in harmonie achter de tafel zitten.

Voor-vergadering

Tevoren had voorzitter L. C. C. Cammaert zijn misnoegen nog geuit, dat het voormalig bestuur van Aardenburg reeds woensdagavond in een vergadering te Aardenburg de agenda, voor deze algemene ledenvergadering had besproken met leden uit Aardenburg en omgeving. De heer C. van Belleghem, oud-bestuurslid van Aardenburg en thans bestuurslid van „Eensgezindheid” antwoordde echter, dat dit niet meer was geweest dan een voorlichting op verzoek van enkele leden.

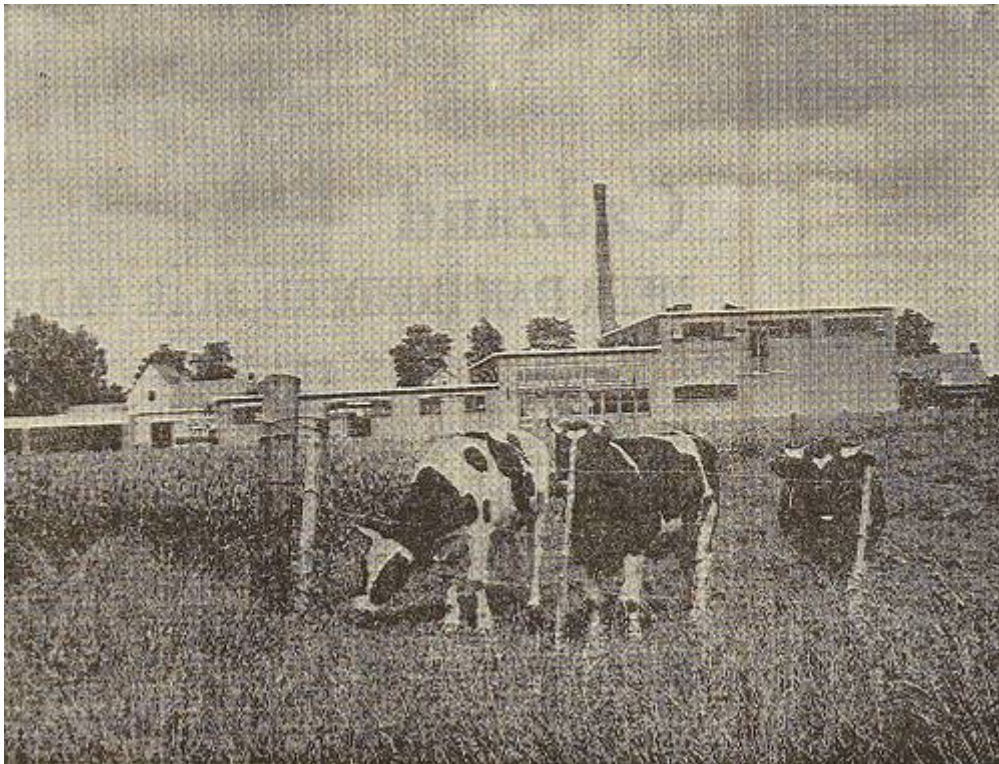
Bij de bestuursverkiezing werden de aftredende bestuursleden C. van Belleghem en J. van de Sluis herkozen. In de plaats van de heer Ph. Haverbeke werd echter gekozen de heer J. Hiel met 222 tegen 199 stemmen.

Verder werd nog bekendgemaakt dat „Eensgezindheid” grote plannen heeft om de melkfabriek uit te breiden. Hiervoor was reeds een voorstel - machtiging voor een bedrag boven de 50.000 gulden – op de agenda geplaatst. Omdat echter de statutenwijziging van de agenda moest worden gevoerd werd ook dit punt aangehouden

In zijn openingswoord had voorzitter Cammaert een uitvoerige terugblik geworpen op de beruchte melkstrijd in Zeeuwsch-Vlaanderen. Tenslotte echter waren de verschillende fabrieken (IJzendijke, Kloosterzande, de Combinatie uit Rotterdam en Hollandia uit Vlaardingen) tot een overeenstemming gekomen.

ZUIVELFABRIEK IJZENDIJKE KAN WEER 15 JAAR VOORUIT

Minder boeren meer melk

IJZENDIJKE - Het nieuwe fabriekscomplex van de coöperatieve zuivelfabriek en melkinrichting *Eensgezindheid* aan de Mauritsweg te IJzendijke is ongeveer vier weken geleden in bedrijf genomen. Het nieuwe gebouw, dat men vanaf de weg nauwelijks kan zien, steekt schril af bij de oude gebouwen, die binnen korte tijd aan een algehele revisie zullen worden onderworpen. „In september zal de officiële opening met een feestelijk tintje plaatsvinden” aldus de heer J. P. van Oers, de man die sinds 24 jaar dit bedrijf leidt. „Melk verwerken op de meest economische wijze”. De nieuwe fabriek biedt de technische mogelijkheden daartoe.

De fabriek voorziet West-Zeeuwsch-Vlaanderen en een deel van de kanaalzone van zuivelproducten, die gefabriceerd worden uit de grondstoffen die 520 veehouders in West Zeeuwsch-Vlaanderen dagelijks inbrengen. De veehouderij toont een voor de melkverwerking gunstige ontwikkeling: het aantal veeboeren wordt steeds kleiner maar de eenheden waarin zij hun produkt aanvoeren zijn zoveel groter dat de totale aanvoer voortdurend stijgt. In 1960 werd 5 miljoen kg melk de fabriek binnengebracht en dit jaar verwacht men een totale aanvoer van 8 miljoen kg; de productie zal onder meer bestaan uit ongeveer 4 miljoen kg zuivelproducten voor de consumptie in deze streek.

Door de opkomst van het toerisme in West-Zeeuwsch-Vlaanderen is de behoefte in het zomerseizoen een veelvoud van die in de winter. Het is begrijpelijk als men bijvoorbeeld de bevolking van Cadzand beziet, die in de zomer 30 maal zo groot is als in de winter. Blijft er melk over dan wordt de productie van melkpoeder ter hand genomen of wordt er melk doorgeleverd aan de Coöperatieve Melkvoorzieningsorganisatie Overijssel-Gelderland. Bovendien blijkt de randstad nooit van melk verzadigd te zijn.

De heer Van Oers is van mening dat deze fabriek de komende vijftien jaar voldoende capaciteit zal hebben om de boerenmelk in deze streek te kunnen verwerken.

KOSTEN

Met de bouw van het nieuwe fabriekscomplex werd in oktober 1965 een begin gemaakt. De kosten bedroegen f 600.000, die voor een deel met *het spaargeld* van de coöperatie en verder met geleend geld betaald werden. De heer Van Oers: „*Voor de boer betekent het geen cent meer aansprakelijkheid*”.

De melkprijs heeft door de nieuwe productie-eenheid geen wijziging ondergaan: De afschrijving is naar die constante prijs bepaald. De tweede fase noemden we al even: de vernieuwing van de oude fabriek waarin het centrifugelokaal, de melkontvangst en de Botermakerij gevestigd zijn. Niet alleen technisch, maar ook qua vormgeving zal dit deel van het bedrijf worden aangepast aan de eisen. De nieuwe fabriek is modern van opzet.

Het productieproces is in hoge mate geautomatiseerd: aan-en afvoer van kratten bijvoorbeeld gaat per transportbaan, die in de vloer ligt verzonken, zodat de baan geen obstakel vormt en het stapelen en ontstapelen van kratten vraagt geen mankracht meer. De distributie van de producten vindt plaats met eigen wagens; alleen doorleveringsproducten worden afgehaald.

De geschiedenis van de zuivelfabriek begint in 1929. Toen bestond de productie uit roomboter. In 1959, toen de basis van de fabriek al lang was verbreed tot zuivelfabriek, werd een fusie aangegaan met de zuivelfabriek in Aardenburg. Over fusie tussen zuivelfabrieken en melkcentrales wordt al lang gedacht en gesproken. Kloosterzande voorziet Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen van zuivel (5,2 miljoen kg per jaar) en in Terneuzen verwerkt de *combinatie* Rotterdam ongeveer 2,5 miljoen kg veehoudersmelk per jaar om in de behoefte van de kanaalzone (Terneuzen, Axel) te voorzien. „*Wij zijn niet tegen een fusie op een gezonde economische basis*” zegt de heer Van Oers. Die basis is momenteel nog niet aanwezig: fuseren heeft nog geen nut. Het hangt nauw samen met de groei van de fabrieken. De fusiemogelijkheid zou alleen naar economische maatstaven en niet naar tradities moeten worden afgewogen.

NIEUWBOUW ZUIVELFABRIEK IN IJZENDIJKE GEOPEND

IJZENDIJKE. - Met een druk op de knop heeft burgemeester J. J. M. Ficq van IJzendijke dinsdagmiddag een nieuwe afdeling van de coöperatieve zuivelfabriek „Eensgezindheid” GA in bedrijf gesteld. De handeling van IJzendijkjes eerste burger bracht de spoel- en vulmachines op gang. Bestuur, directie en een groot aantal genodigden waren van dit gebeuren getuige.

De nieuwe afdeling melkinrichting van de IJzendijkse zuivelfabriek kwam begin deze zomer gereed. Achter het bestaande gebouwencomplex werd een nieuw gebouw neergezet, waarin een deel van het machinepark werd overgeplaatst. De kosten van de uitbreiding beliepen inclusief inrichting ongeveer een half miljoen. gulden.

Voorzitter J. Plasschaert verzekerde in zijn welkomstwoord dat er tevens rekening is gehouden met de toekomst. Het doel van de uitbreiding noemde hij tweeledig: de fabriek moet een produkt kunnen afleveren dat aan alle eisen van de consument voldoet en de melk uit de streek moet op een zo goed mogelijke wijze verwerkt kunnen worden. Burgemeester Ficq noemde de fabrieksuitbreiding een „werk van daadkracht, van wijs bestuursbeleid en vooral van uithoudingsvermogen”. „Deze fabriek is uit de gemeenschap van IJzendijke niet meer weg te denken”, aldus de burgemeester. Hij verzekerde dat het gemeentebestuur met de totstandkoming van de nieuwbouw even blij is als de coöperatie. „Relatief veel mensen vinden hier immers hun werk”.

De zuivelfabriek in IJzendijke werd in 1929 opgericht. Het bedrijf verwerkt thans 8 miljoen liter per jaar. Deze hoeveelheid is uitsluitend afkomstig uit West-Zeeuwsch-Vlaanderen, voornamelijk uit het gebied langs de grens. Bij de coöperatie zijn 420 leden aangesloten. Daarnaast zijn er nog 80 niet-aangesloten melkleveranciers. Jaarlijks wordt 1,2 miljoen liter melk tot melkpoeder verwerkt. De productie omvat vrijwel het gehele scala van melkprodukten, zoals yoghurt, vla's en natuurlijk ook boter.

Vooraf in de zomermaanden draait het bedrijf op volle capaciteit, omdat de recreatie langs de kust een sterke stijging veroorzaakt van de vraag naar melk en melkprodukten. Het bedrijf is sterk gemechaniseerd. Het transport van flessen en kratten verloopt via transportbanden en transportkettingen. Volautomatische vulmachines verzorgen het vullen en sluiten van de flessen. Na de opening door burgemeester Ficq was er voor de genodigden gelegenheid het bedrijf te bezichtigen. Het bestuur van de coöperatie en de directie van het bedrijf recipieerde in een van de bijgebouwen.

Provinciale Zeeuwse Courant 1968-05-14

De Heer W. Veenstra 'chef' werkte 50 jr. in de zuivelindustrie, waarvan 12 jaar bij de *Eendracht* te IJzendijke

Provinciale Zeeuwse Courant, 1968-07-15;

Van Oers 25 jaar directeur van zuivelfabriek

IJZENDIJKKE - Vrijdag was het precies 25 Jaar geleden dat de heer Johannes Peter van Oers werd benoemd tot directeur van de coöperatieve zuivelfabriek 'Eensgezindheid' te IJzendijke. Deze dag is voor de directeur niet ongemerkt voorbijgegaan. Op de receptie kwamen zeer velen hem gelukwensen en kreeg hij veel bloemstukken van vrienden aangeboden.

Voorzitter van de coöperatie, de heer J. Plasschaert, feliciteerde de jubilaris mede namens het bestuur en de raad van toezicht. „U heeft er iets van gemaakt”, aldus de voorzitter, „u hebt voor de fabriek gewerkt als zijnde een deel van uzelf. Uw bestuurskracht en nooit aflatende werkracht heeft de fabriek gemaakt tot wat ze nu is; een modern en goed geoutilleerd bedrijf”. Hij bracht hiervoor de jubilaris namens allen hartelijk dank en liet deze dank vergezeld gaan met een geschenk onder couvert.

Na de receptie bleef men nog lange tijd in intieme kring bijeen. 's-Avonds kreeg het personeel de gelegenheid om met hun vrouw de directeur te feliciteren.

i

ACTIECOMMITÉ OPGERICHT

Leden coöp. Zuivelfabriek „*Eensgezindheid*” ontevreden over te lage melkprijzen.

„Vuurwerk’ te verwachten op vergadering

IJZENDIJKKE - Een aantal leden van de coöperatieve zuivelfabriek „*Eensgezindheid*’ te IJzendijke wil in het geweer komen tegen de - volgens hen - veel te lage melkprijzen. Vorige week is een actiecomité gevormd, dat uit vijf West-Zeeuws-Vlaamse veehouders bestaat. Het comité wil bekijken, op welke manier de melkprijzen (in Zeeuws-Vlaanderen momenteel zo’n 33 cent per kilo) omhoog getrokken kunnen worden. Volgens een aantal leden van „*Eensgezindheid*’ zouden de lage melkprijzen voor een deel te wijten zijn aan het beleid dat door de zuivelfabriek gevoerd wordt. De fabriek importeert vanuit België gesteriliseerde melk in kunststofverpakking.

De leden menen, dat hierdoor de prijzen van de Zeeuwsch-Vlaamse melk worden gedrukt. Zowel de heer J. H. Lantinga van het landbouwconsulentschap afdeling zuivel te Goes, als de directeur van „*Eensgezindheid*’ de heer J. P. van Oers ontkenen desgevraagd ten stelligste, dat deze invoer van nadelige invloed is op de Zeeuwsch-Vlaamse melkprijzen.

Een van de leden van het actiecomité, de heer F. du Bois uit Zuidzande, wilde niet ingaan op deze kwestie. „Wij hebben afgesproken dat we het uit de pers houden”, zo zei hij. De heer Du Bois wilde nog wel even vertellen, dat hij de naam „actiecomité’ niet juist; vond. „In feite zijn we een studiegroep. De heer Du Bois zei voorts nog, dat vrijdagavond om zeven uur in zaal Lievens te IJzendijke een ledenvergadering van de zuivelfabriek wordt gehouden. „En daar kan nog wel eens het nodige vuurwerk komen”, voorspelde hij.

De heer A. E. de Milliano uit Oostburg, die ook deel uitmaakt van het comité, was evenmin bereid om uiteen te zetten wat nu precies de doelstellingen en de plannen van de „studiegroep’ zijn. „We hebben liever niet dat het in de krant komt.” Hoewel hij geen commentaar wilde geven, noemde de heer de Milano de huidige melkprijs veel te laag. „In Middelburg bijvoorbeeld ligt het drie cent hoger. Een dergelijk bedrag zal wel geen haalbare kaart zijn, maar we willen in elk geval proberen om meer te krijgen. In Zeeuwsch-Vlaanderen liggen de melkprijzen landelijk gezien het laagst.”

De heer Lantinga beaamde dit laatste volledig. Zeeuwsch-Vlaanderen heeft inderdaad één van de laagste melkprijzen in Nederland. Dit is voornamelijk te wijten aan de zeer geringe melkdichtheid. Door het grote aantal kleine leveranciers zijn er zeer hoge aan- en afvoerkosten. Zeeuwsch-Vlaanderen telt drie kleine melkfabriekjes de coöperatieve zuivelfabriek „*Eensgezindheid*’ te IJzendijke (229), *De Combinatie* NV Melkinrichting in Terneuzen en Coöperatieve Zuivelfabriek *Roomboter* te Kloosterzande.

„Deze fabrieken hebben een gezamenlijke afzet van ongeveer 17 miljoen kilo melk. Een dergelijke afzet zou voor één fabriek al klein zijn.” De heer Lantinga noemde een fusie tussen de drie Zeeuws-Vlaamse melkfabrieken al een goede stap in de richting van betere melkprijzen. Hij meende verder, dat de veehouders in zekere zin zelf schuldig zijn aan de lage prijzen. „Zij hebben er zich nooit voor ingezet om een goede formatie te vormen.”

De geruchten dat de invoer van melk uit België ook haar stempel zou drukken op de melkprijzen, verwees de heer Lantinga naar het land der fabeltjes. De coöperatieve zuivelfabriek „*Eensgezindheid*’ importeert gesteriliseerde melk in kunststofverpakking. Voor een aantal slij-

ters is dit aantrekkelijk, gezien de verpakking. De directie van de zuivelfabriek heeft echter besloten deze melk zelf in te kopen en af te zetten, uit, angst klanten te verliezen. Wanneer de slijters immers kopen, is de kans groot dat ze er ook andere produkten gaan halen', aldus de heer Lantinga.

Directeur Van Oers stelde zich volledig achter de uitlatingen van de heer Lantinga. Ook hij meende dat de geringe melkdichtheid en de hoge aan- en afvoerkosten de voornaamste oorzaken zijn van de lage prijzen. De heer Van Oers bevestigde ook dat de invoer van de Belgische melk geen enkele rol in de prijzenkwesie speelt.

Wat de suggestie van de heer Lantinga over een fusie tussen de drie fabrieken betreft zei hij: Dat zal onvoldoende zijn. Zoals de situatie de dag van vandaag is, zal in groter verband samengewerkt moeten worden. Ik denk aan een fusie tussen de provincies Zeeland, Brabant en Limburg.

De directies van de overige twee melkfabrieken in Zeeuwsch-Vlaanderen waren woensdag niet bereikbaar om reacties te kunnen geven op de kans van een eventuele fusie, tussen 'Eensgezindheid', de NV Melkinrichting en de Zuivel Roomboter coöperatie.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1971-12-23;

ALS LEDENVERGADERINGEN AKKOORD GAAN

Zuivelfabrieken in Zeeland en West-Brabant gaan fuseren DUIZEND ZEEUWSE MELKVEEHOUDEERS BIJ BETROKKEN

ROOSENDAAL - De coöperatieve zuivelfabrieken in zuidwest-Nederland gaan volgend jaar fuseren, als tenminste de ledenvergaderingen akkoord gaan met een voorstel van een werkgroep om begin 1972 het samengaan tot een feit te maken. In Zeeland betreft het de zuivelfabrieken in Middelburg, IJzendijke en Kloosterzande met ruim 1000 veehouders en ongeveer 100 personeelsleden.

Zie volledige tekst in MAP Kloosterzande

Provinciale Zeeuwse Courant, 1973-05-15

MELKFABRIEK KLOOSTERZANDE WORDT OVER MAAND GESLOTEN

Personeel is reeds gedeeltelijk weg

Fabriek te IJzendijke sluit per 1 januari 1975

.....Directeur van het bedrijf te IJzendijke, J. P. van Oers, geeft weliswaar volmondig toe dat het de bedoeling is dat er over anderhalf jaar geen melk meer ontvangen of verwerkt zal worden, maar dat houdt volgens hem niet in dat het personeel dan op straat komt te staan: „Het is nog niet bekend wat er met de fabriek gaat gebeuren. Wellicht wordt er een andere bestemming aan gegeven. Het is nog te voorbarig om daarop vooruit te lopen”.....

Zie volledig verhaal in MAP Kloosterzande

VANAF NU ALLEEN NOG DISTRIBUTIECENTRUM

In IJzendijke kwam zaterdag de laatste melk in bussen aan

TACHTIG BOEREN BEËINDIGDEN LIDMAATSCHAP VCZ

IJZENDIJKE - In de melkfabriek in IJzendijke is zaterdag de laatste melk in bussen aangevoerd en verwerkt. Vanaf deze week halen de RMO's (rijdende melk ontvangst) wagens de melk op bij de veehouders, die noodgedwongen een *dieptekoeltank* hebben laten installeren.

De Zeeuws-Vlaamse melk gaat nu rechtstreeks naar D.M.V. in Zevenbersche Hoek, die er meestal melkpoeder van zal maken. Het is voor de voormalige *'Eensgezindheid'* in IJzendijke geen plotselinge verandering. Het bedrijf blijft distributiecentrum voor Zeeuwsch-Vlaanderen van alle produkten van de *Verenigde Coöperatieve Zuivelfabrieken* (VCZ). Vorig jaar al werd de produktie van onder meer vla en yoghurt stopgezet en per 1 december van dit jaar hielden ook de boterkarnen op te draaien. Omdat men ook de distributietaken van de eerder gesloten fabriek in Kloosterzande moet overnemen heeft het stopzetten van de produktie nauwelijks gevolgen voor het personeel. Er vallen in ieder geval geen ontslagen. Twee mensen gingen ongeveer een jaar geleden vrijwillig weg en twee anderen krijgen een plaats in een van de vijf andere vestigingen van de VCZ in Brabant en Zeeland. In totaal houdt men zodoende een ongeveer 25 man sterk personeelsbestand over.

Te duur

Hoogstwaarschijnlijk heeft de overschakeling van bussen op diepkoeltanks wel gevolgen op de melkleveringen aan de VCZ. Tachtig tot negentig boeren vonden een koeltank een te dure investering en zegden hun lidmaatschap van de coöperatie op. In heel Zeeuwsch-Vlaanderen zijn nu nog 170 leveranciers over. Een aantal daarvan zal naar verwachting zich nog meer gaan toeleggen op de veehouderij, waardoor de productie toeneemt, echter onvoldoende om het verminderde aantal leveringen helemaal te compenseren.

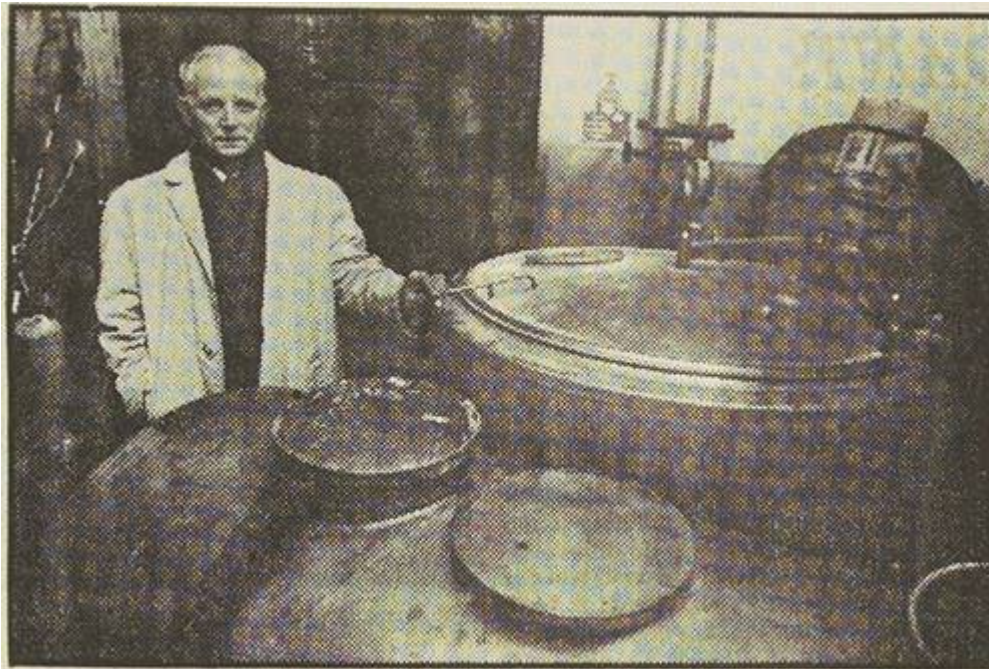
Opzeggingen van het lidmaatschap kwamen vooral van boeren, die naast hun akkerbouwbedrijf maar enkele koeien hielden en de melk die overbleef na eigen consumptie aan de VCZ leverden. De aanleg van een koeltank werd over het algemeen pas interessant, gevonden als men minstens 7 of 8 koeien op stal had staan. Het in overigens de bedoeling om de koeltanks (in grootte variërend van 500 tot 5000 liter) vijf maal per veertien dagen leeg te pompen.

Inmiddels blijven de vla-, yoghurt- en botermachines onaangeroerd staan in de produktiehal van de *'Eensgezindheid'*. Het is nog niet bekend wat de VCZ er mee voor heeft.

1979-11-29

Na het sluiten van productie in Middelburg zou distributiecentrum IJzendijke sluiten 1980 ?

LAATSTE DIRECTEUR CAMPINA-VESTIGING 'Zuivelman' J. van Oers uit IJzendijke gaat met pensioen

Directeur J. van Oers van Campina IJzendijke ... met pensioen ...

IJZENDIJKE - *'Opgaen, blinken en verzinken in de zuivel'*. Het zou een mooi motto zijn voor het leven van directeur J. van Oers van de Campina-vestiging in IJzendijke. Vrijdag gaat hij met pensioen. Er is geen opvolger benoemd. Campina wil het IJzendijkse bedrijf op niet al te lange termijn sluiten en onderbrengen bij een distributiecentrum-nieuwe-stijl in Middelburg. Alle reden voor weemoedige overpeinzingen op Van Oers afscheidsreceptie, van 16.30 tot 19.00 uur in hotel *'Hof van Koophandel'*.

De vertrekkende directeur werd in 1943 benoemd bij wat toen nog de coöperatieve zuivelfabriek *'Eensgezindheid'* heette. IJzendijke was al een *'naam'* in zuivelkringen. Het bedrijf verwerkte namelijk room in plaats van melk. Na de oorlog zette Van Oers zijn schouders onder de uitbreiding van *'Eensgezindheid'*. Er kwamen een boter- en een poedermakerij en er werd een wijdvertakt distributiesysteem georganiseerd. In 1959 fuseert IJzendijke met de coöperatie van Aardenburg, een samengaan dat niet zonder spanningen en machtsstrijd verliep. Dertien jaar later, in 1972, wordt het bedrijf overgenomen door de VCZ Brabant-Zeeland in het Brabantse Roosendaal en in 1976 volgt de fusie met Campina.

Laatste loodjes

In IJzendijke werkt een klein aantal personeelsleden aan *'de laatste loodjes'*. Zij en de melkveehouders waarmee Van Oers nauw contact had zullen de West-Zeeuws-Vlaamse 'zuivelman' vrijdagmiddag ongetwijfeld de hand drukken en zo een stukje 'streekgeschiedenis in zuivel' besluiten.

Directeur verlaat Campina IJzendijke

GOUD ORANJE NASSAU VOOR J. VAN OERS

IJZENDIJKE - Met een druk bezochte receptie in *'Het hof van koop-handel'* in IJzendijke heeft de heer J. van Oers vrijdagmiddag afscheid genomen als directeur van de Campina-vestiging te IJzendijke. De heer Van Oers gaat weg wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.

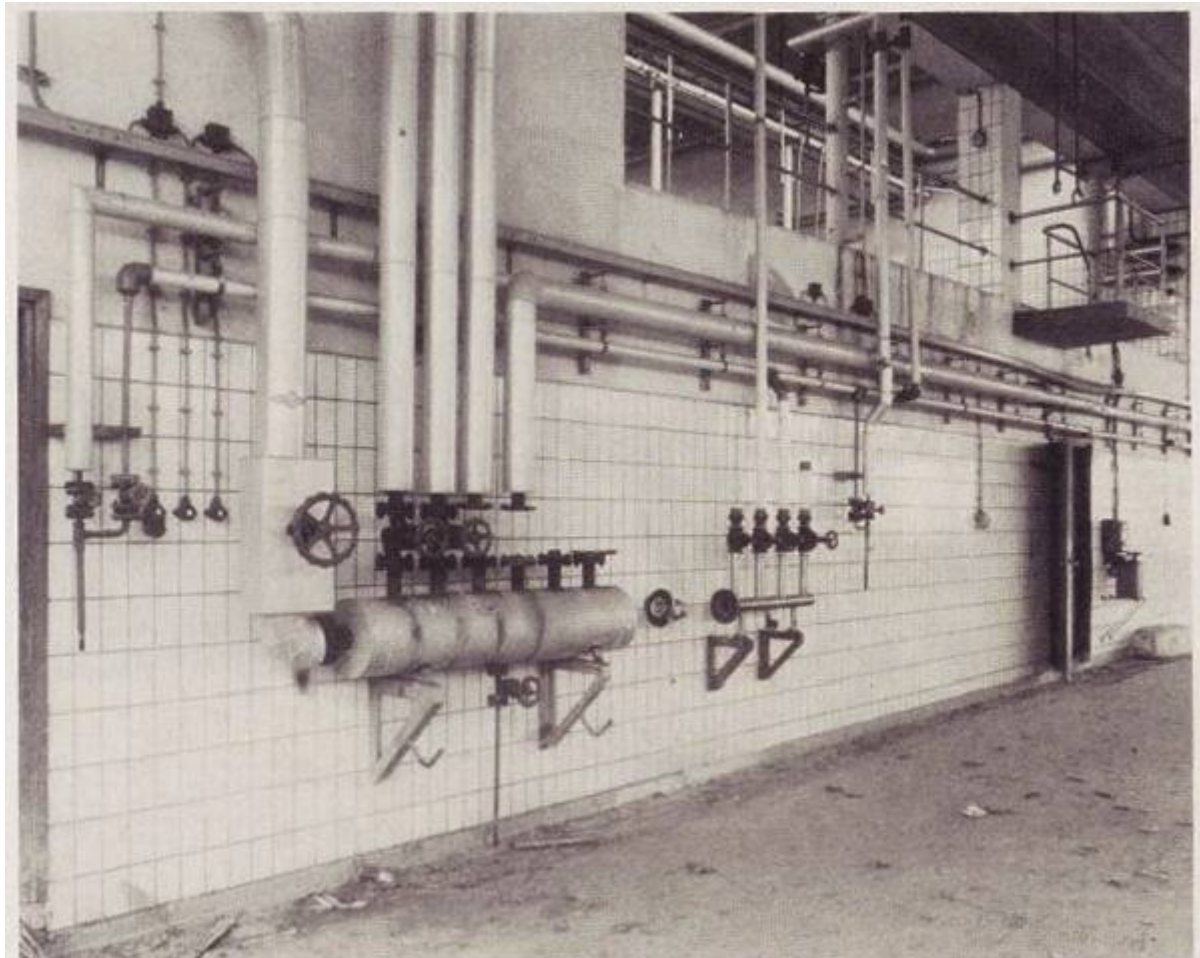
Tijdens een bijeenkomst voorafgaand aan de receptie werd Van Oers van vele zijden lof toegezwaaid, onder meer door DMV-Campina-voorzitter A. Poppe, die de scheidende directeur omschreef als *'een markant man waar je niet omheen kon'*. Ook burgemeester Spijkerboer van Oostburg was vol lof. Volgens de Oostburgse burgemeester had Van Oers grote verdiensten voor de IJzendijkse gemeenschap.

De heer Spijkerboer kwam niet met lege hand naar IJzendijke hij had voor de heer Van Oers een koninklijke onderscheiding op zak, en wel de gouden eremedaille verbonden aan de Orde van Oranje Nassau.

Een industriële monument in IJzendijke

Restant melkfabriek als bakken

IJZENDIJKKE - Het gemeentebestuur van Oostburg hoopt in de niet zo verre toekomst in IJzendijke, aan de Mauritsweg, zestig woningen te laten bouwen. De woningen moeten aan de kant van de voetbalvelden op een weiland komen. B en W zouden aan verwezenlijking van de plannen graag een 'industriële monument' overhouden⁴.

Het interieur van de oude melkfabriek in IJzendijke ligt er tegenwoordig uitgestorven bij (foto Camille Schelstraete)

De schoorsteen van de voormalige melkfabriek is nu een bakken voor iedereen die IJzendijke van de noordkant nadert. Van een afstand gezien ziet het gebouw er nog redelijk uit, maar dichterbij blijkt dat de fabriek plaatselijk op instorten staat. De gebouwen staan dan ook meer dan tien jaar leeg. De expert van de historie van het beeldbepalende pand is J.P. van Oers. Hij was vanaf 1943 directeur van de melkfabriek. Eerst alleen van de coöperatieve zuivelfabriek *Eensgezindheid*, vervolgens van de IJzendijkse vestiging van de *Verenigde Coöperatieve Zuivelfabrieken West-Brabant/Zeeland (VCZ)* en weer daarna van *Campina*.

De '*Eensgezindheid*' is opgericht in 1929, weet Van Oers. Ook toen hij in 1943 kwam was het nog niet meer dan een grote, witte boerenschuur waar boter werd gemaakt. Samen met vier medewerkers hield Van Oers de zaak de eerste jaren draaiend. „*Twee mensen haalden 's mor-*

⁴ Een dag kwam hier een correctie op: De gemeente wilden alles gewoon slopen.....niks geen monument.

gens de melk of liever de room op bij de boeren. Wij spraken toen nog van room en ondermelk. Diezelfde twee maakten de fabriek 's middags schoon. Twee andere werknemers karnen de room tot boter en ik deed de in- en verkoop en de administratie.” De oorlogsjaren gingen vrij geruisloos aan de fabriek voorbij. „De distributie voor het Duitse leger was gelukkig niet aan ons. We moesten alleen een aantal liter ondermelk ten behoeve van de dagelijks verse consumptie voor in West-Zeeuwsch-Vlaanderen gelegerde soldaten reserveren.”

Forse groei

Begin jaren vijftig groeide de fabriek, zoals in heel Nederland, fors. De fabriek beperkte zich ook niet meer tot het karnen van boter, maar maakte ook melkpoeder en bottelde melk, yoghurt en vla. De produkten werden vervolgens eigenhandig onder de Zeeuws-Vlaamse melkhandels gedistribueerd. Na het dertigjarig bestaan in 1959 vond de eerste fusie plaats. Het coöperatieve boterfabriekje van Aardenburg ging over naar IJzendijke. Weer ruim tien jaar later was nieuwe schaalvergroting nodig. De IJzendijkse fabriek ging samenwerken met vestigingen in Middelburg, Roosendaal, Etten-Leur, Zundert en Rijsbergen.

Van Oers zegt het niet met zoveel woorden, maar laat toch doorschemeren dat de naam '*Eensgezindheid*' met de elkaar opeenvolgende fusies steeds iets minder waar te maken was. „*Het is natuurlijk logisch dat de saamhorigheid meer en meer verdwijnt als de organisatie groter wordt. Niet dat dat problemen opleverde. Ik heb hier tot aan mijn pensioen prettig gewerkt*”, vertelt Van Oers. In de tijd van de VCZ., begin jaren zeventig, vonden zo'n dertig mensen emplooi bij de fabriek. Na de volgende fusie, waarbij de twee Zeeuwse en vier West-Brabantse fabrieken onderdak vonden bij Campina, werd dat aantal langzaam weer teruggebracht.

Met pensioen

De paar laatste jaren waren er nog tien tot vijftien mensen aan het werk. *De Eensgezindheid* werd tussen 1978 en 1980 alleen nog als distributiepunt gebruikt. Tien jaar geleden was ook dat voorbij. Van Oers (75) en de fabriek konden tegelijk met pensioen. De directeur: „*Ik ben nog altijd blij dat destijds niemand gedwongen ontslagen hoefde te worden. Enkele werknemers konden elders bij Campina aan de slag, een aantal ouderen kreeg de mogelijkheid vroegd uit te treden. Daarnaast wisten de mensen zelf natuurlijk ook dat de fabriek vroeg of laat zou sluiten. Verscheidene van hen zochten dan ook elders in Zeeuwsch-Vlaanderen een baan. Een fabriek als CPC (het tegenwoordige Cerestar, producent van onder meer 'droge' soepen en sauzen) kon de ervaren boterkarners prima gebruiken. Tenslotte wisten die jongens alles van bacteriën en bewaarmethodes.*”

IJzendijkenaar M. Cauwels was de laatste jaren van de *Eensgezindheid* zo'n beetje de rechterhand van Van Oers. Cauwels is nog steeds in dienst bij Campina. Hij rijdt de laatste tien jaar als vertegenwoordiger de klanten af. „*Ik zit nu meer aan de verkoopkant, hoewel je dat ook niet te letterlijk moet nemen. Mijn taak als vertegenwoordiger ligt toch vaak meer op het vlak van contacten onderhouden en af en toe eens een nieuw produkt presenteren*”, zegt Cauwels. Het is altijd moeilijk geweest om in Zeeuwsch-Vlaanderen te kunnen concurreren met de melkprijs, stelt Van Oers. „*Ik mag dat eigenlijk niet zeggen, maar hetzelfde mechanisme zie je nu bijvoorbeeld bij het waterschap Het Vrije van Sluis. Hoge kosten voor de ingelanden omdat het verspreidingsgebied zo uitgestrekt is. Ik kon destijds ook van alles verzinnen om de kosten te drukken, maar ik bleef altijd met één tot anderhalve cent hogere aanvoerkosten zitten.*”

Schaalvergroting

De schaalvergroting is ook aan Zeeuwsch-Vlaanderen niet voorbijgegaan, weet Van Oers. In zijn begintijd als directeur haalden de melkrijders room op van 'een, twee, drie, misschien vier koeien per boer'. *„Tussen 1943 en 1948 waren er ruim 900 boeren aangesloten bij de twee melkfabriekjes in IJzendijke en Aardenburg. Hun beesten produceerden gezamenlijk zo 'n vijf miljoen kilo melk per jaar. Nu zitten er in heel Zeeuwsch-Vlaanderen nog geen honderd melkveebedrijven. Die zorgen samen wel voor een omzet van vijftien miljoen kilo melk.”*

Melk wordt al lang niet meer af- en aangereden over de Mauritsweg. B en W van Oostburg staan weliswaar niet te springen om het pand te slopen, de commissie planologie was tenslotte niet juichend over de bouwplannen bij de voetbalvelden, maar hebben in elk geval weinig nostalgische gevoelens bij de gedachte aan het gebouwencomplex. Alleen de dochter van de Campinavertegenwoordiger zal, de fabriek waarschijnlijk node tegen de grond zien gaan.

Zij bewoont met haar dochter het oude directeurshuis, vlak voor het fabriekscomplex. *„Ik heb een overeenkomst met Campina gesloten. Zo lang zij het gebouw niet hebben verkocht, mag ik hier blijven zitten. Mochten ze wel een koper vinden dan moet ik er binnen een maand uit zijn. En hoewel er aan het pand wel het een en ander opgeknapt zou kunnen worden, bevalt het me hier goed. Van mij mogen de kopers dus nog wel even op zich laten wachten.”*

René Hoonhorst

Melkfabriek *Eensgezindheid* IJzendijke wijkt voor woningbouw⁵

van onze verslaggever

IJZENDIJKKE - Het achterste deel van het fabrieksgebouw is al tegen de vlakte. Eind december zal de uit 1929 daterende IJzendijkse melkfabriek definitief verleden tijd zijn, zo verwacht directeur A. Vermeulen van het gelijknamige aannemings- en sloopbedrijf uit Breskens.

Maandag werd begonnen met de ontmanteling van het bouwvallige bedrijfspand. De komende vier weken wordt de bovenbouw tot op het maaiveld afgebroken. Wanneer het puin is geruimd, worden de kelders en de zware betonnen fundering aangepakt.

Of ook de schoorsteen en de aanpalende bedrijfswoning op korte termijn worden gesloopt, is nog niet duidelijk.

De gemeente (de eigenaar) heeft het huis verhuurd en in die hoedanigheid is het nog steeds bewoond. Het laatste restant uit de melkgeschiedenis van IJzendijke kan pas worden verwijderd wanneer een gelijkwaardige vervangende woonruimte voor de bewoonster is gevonden.

Nieuwbouw

De voormalige Campinafabriek staat al meer dan dertien jaar leeg. Het gebouw moet plaats maken voor nieuwbouwwoningen. Het bestemmingsplan Maurits voorziet in de verwezenlijking van in totaal 66 vrijstaande koophuizen. Aan de Oostkant van de Mauritsweg (bij de sportvelden) moeten voor 1999 de eerste 41 panden verrijzen. In de tweede bouwfase tot en

⁵ De verkoop van de fabriek – eigendom Campina – aan de gemeente Oostburg verliep moeizaam. In de PZC, van 25 juni 1992, staat een verslag uit de gemeenteraad, waarin B. en W. besluit om het complex maar niet aan te kopen. Te veel hobbels, te veel gedoe. O.a. te duur – Campina vroeg 300.000 gulden de gemeente vond 200.000 genoeg. Verder zat er een zwaluw kolonie- de grootste van Nederland! Ook lag de provincie dwars, die vond het aantal te bouwen woningen veel te groot! Maar uiteindelijk toch gekocht en nu sloop!

met het jaar 2002 komen daar nog eens achttien woningen bij. Op het fabrieksterrein zelf zijn na de eeuwwisseling zeven bungalows gepland.

De gemeente Oostburg wilde in eerste instantie de melkfabriek pas in een later stadium laten slopen. Gedeputeerde staten stelden echter als eis dat de woningbouw aan de overkant van de weg pas mocht beginnen, nadat de *'Eensgezindheid'* was afgebroken. Ook bestonden er bij de provincie bedenkingen tegen het - naar verhouding - grote aantal kavels voor een dorpje als IJzendijke. Nu de fabriek wordt gesloopt, is de verwachting dat GS. het nieuwbouwplan binnen afzienbare tijd zullen goedkeuren. Blijkt dat optimisme terecht, dan wordt mogelijk in het eerste kwartaal van 1994 begonnen met het bouwrijp maken van de nieuwe woonwijk.

.....

BIJLAGE

De fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland

en de drie roomontvangende coöperatieve zuivelfabrieken in Zeeuws-Vlaanderen.

Bron: Officiëel Orgaan 18 dec. 1929 - nr 51 (DI.-1) / 25 dec. 1929 - nr 52 (DI.-2)

Deel I

Op 15 oktober jl. werd de coöperatieve zuivelfabriek „Eensgezindheid” te IJzendijke geopend. Van nu af aan mag gesproken worden van het klaverblad der drie Zeeuwsch-Vlaamsche room-ontvangende boterfabrieken.

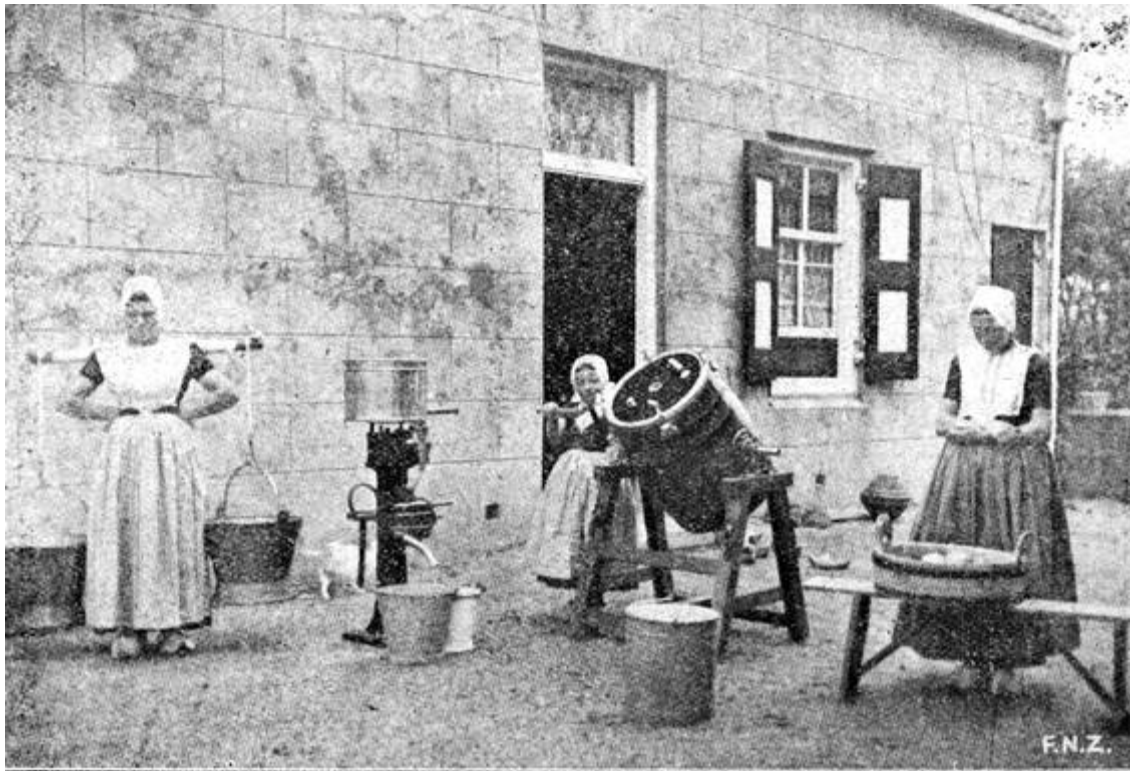
De boter- en tiermarkt te Middelburg.

De beide zusterverenigingen te Kloosterzande en te Aardenburg dateren van 1927 en 1928. Deze vorm van fabriekmatige zuivelbereiding is voor ons land zeer bijzonder. De resultaten tot heden verkregen zijn zeer bevredigend. Daarom leek het mij wel interessant, de lezers van het Orgaan iets naders mee te delen over de motieven, die geleid hebben tot het kiezen van deze nu afwijkenden vorm en over de inrichting en werkwijze van deze fabrieken.

Ik wil beginnen met enige historische bijzonderheden.

Zeeland was altijd een akkerbouwende provincie. De akkerbouw was, en is nu nog steeds de specialiteit van de Zeeuwse boer, alsmede van de landarbeiders aldaar. Vroeger was en nu is het dan ook zo, dat, het boerenerf, de dijken en wat land in de onmiddellijke omgeving der boerderij uitgezonderd, alleen dát land als blijvend grasland geëxploiteerd werd, dat door hoogteligging of grondsoort minder geschikt was voor bouwland.

De verzorging van het melkvee en het melken behoorden; ook nooit tot de geliefde werkzaamheden van het personeel.

Moderne hulpmiddelen. Werktuigen voor boterbereiding op Walcheren.

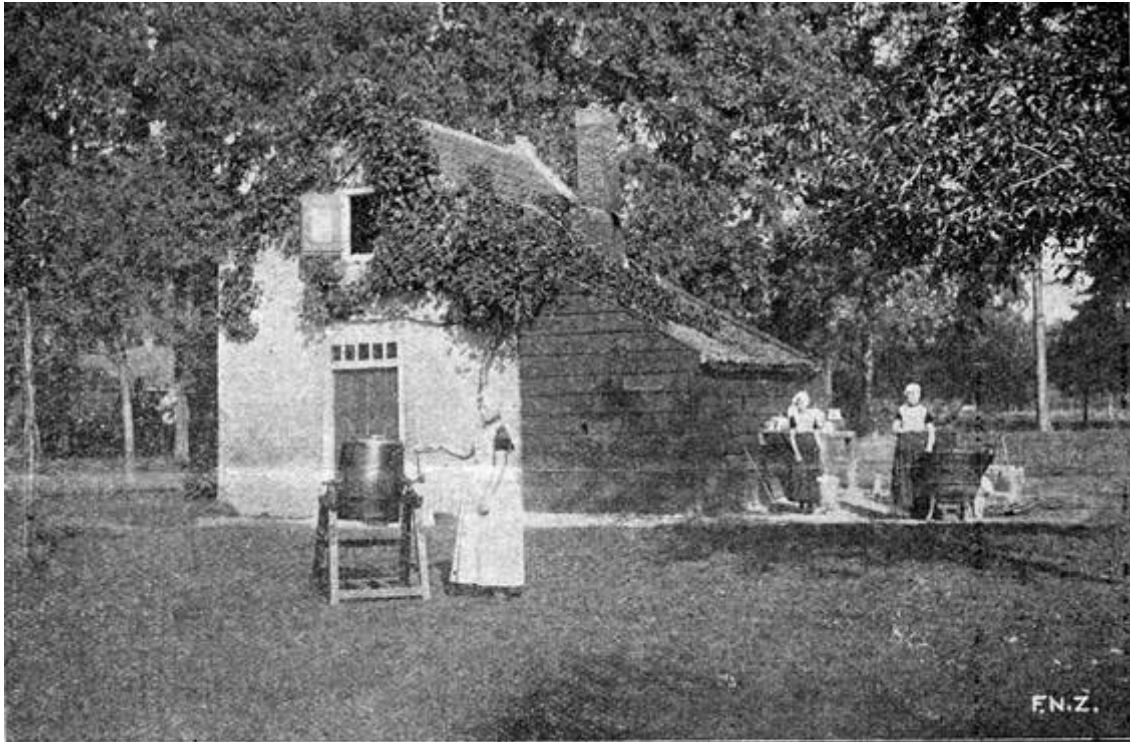
Deze omstandigheden hebben altijd hun stempel gedrukt op de melkveehouderij in Zeeland en eveneens op een uitvloeisel daarvan gedurende de laatste 50 jaar, nl. de ontwikkeling der fabriekmatige zuivelbereiding.

Omstreeks 1880 telde Zeeland op ongeveer 140.000 HA. land in cultuur een veestapel van ongeveer 66.000 stuks, waaronder ongeveer 27.000 melkkoeien. De melk diende gedeeltelijk voor de menselijke consumptie en voor de ook toen reeds vrij belangrijken opkweek van jongvee, werd echter grotendeels op de boerderij tot boter verwerkt. Kaasbereiding kwam praktisch gesproken niet voor. De melk werd in geglazuurde stenen testen in de kelder ter ontroming gezet en de room af genomen, als de ondermelk reeds dik was. Deze room werd twee of drie maal per week, in een door een paard of hond gedreven of met de hand bewogen stoot- of schommelkarn gekarnd. De boter was door primitieve hulpmiddelen, de kleinheid der veestapels en geringe vakkennis, zeer ongelijkmatig en weinig duurzaam. Ze werd in de naaste omgeving der productieplaatsen geconsumeerd.

De afzet geschiedde: op botermarkten in de grotere plaatsen, aan winkeliers, aan particulieren en aan rondrijdende handelaren. De opbrengst was gering, vooral in de eerste zomermaanden, als de productie groot was, en in de herfstmaanden, als het vet der slachtvarkens het boterverbruik sterk verminderde. Op de grotere bedrijven, als daaraan voor akkerbouw minder geschikt land was, werden 8 tot 12 melkkoeien gehouden. Meestal telde het bedrijf echter van 3 tot 8 melkkoeien. De veehouderij werd, terwille van de mestproductie, een noodzakelijk kwaad geacht.

De beweging voor de fabriekmatige zuivelbereiding, die in 1880 zich in alle delen van ons land openbaarde, ging ook aan Zeeland niet geheel ongemerkt voorbij. Verschillende kleine handkracht- en stoomboterfabrieken werden ook daar opgericht. De drijfveren voor die stichting waren gewoonlijk:

- a) het streven naar werkvermindering voor de boerin;
- b) primitieve hulpmiddelen op de boerderij voor de boterbereiding, speciaal slechte kelderinrichting en watervoorziening;
- c) moeilijke afzet der boerenboter en lage prijzen;
- d) moeilijkheden met de bereiding in tijden van geringe melkproductie.

Karnhuis, Victoria tuimelkarn en spoelplaats op een boerderij te Heinkesand.

Sommigen vreesden wel, dat de boerin te veel „dame” zou worden. Vele boerinnen verzetten zich heftig, omdat de inkomsten uit de boterverkoop altijd voor huishoudgeld bestemd waren geweest en ook, omdat ze gaarne met de boter ter markt gingen. Veeltijds stelde men geen vertrouwen in de directeur van een fabriek. De boeren hadden bezwaren tegen de fabrieks-ondermelk, die veel minder goed voor de kalveren zijn zou.

Deze veronderstelling bleek juist te zijn en heeft de fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland veel afbreuk gedaan. Velen wilden er ook niet aan, zelf in de huishouding fabrieksboter te gebruiken. De bezwaren om de fabrieksboter af te zetten werden breed uitgemeten en bleken in Zeeland niet gemakkelijk te overwinnen. Tenslotte kwam, in verband met de verspreide ligging der boerderijen en de slechte wegen, het transportbezwaar ook dikwijls sterk naar voren.

Tenslotte deed, tegelijkertijd met de ideeën over fabriekmatige zuivelbereiding, de handkrachtcentrifuge haar intrede in Zeeland. Dit gaf arbeidsbesparing en een verhoogde boterproductie en ook verbetering van de kwaliteit.

Onderstaande tabel geeft bijzonderheden omtrent de geschiedenis der fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland.

In 1890 wordt melding gemaakt van het bestaan van een zuivelfabriek in Zeeland, n.l. te Zonnemaire.

In 1898 bestonden de volgende fabrieken :

Poortvliet	Coöp. Handkrachtfabriek .	Ongeveer	10.000	kg	boter
Stavenisse	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek	"	11.000	"	
Nieuwerkerk	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek .	"	56.000	"	
Zonnemaire	Coöp. Stoomkrachtboter- en kaas fabriek met ontromingsstation te Haamstede	"	5.000	"	kaas
Wemeldinge	Coöp. Handkracht boterfabriek .	"	8.000	"	boter
Kruiningen		"	1.800	"	"
's Heer-Arendskerke	Coöp. Stoomkrachtboterfabriek	"	21.000	"	"
Sluis	N.V. Stoomboterfabriek	"	15.000	"	"
Axel	Coöp. Handkracht boterfabriek . . .	"	12.000	"	"
Hontenisse	Coöp. Stoomkracht boterfabriek .	"	43.000	"	"
St. Jansteen	Coöp. Handkrachtboterfabriek . .	"	10.000	"	"

In 1904 bestonden de fabrieken in Poortvliet, Kruiningen en St. Jansteen reeds niet meer.

Fabrieken waren echter nog tot stand gekomen te:

Middelburg	Part.	Stoommelkinrichting en	boterfabriek
Idem	"	"	"
Vlissingen	"	"	"
Souburg	"	Handkrachtmelkinrichting	"
Aardenburg	"	Handkrachtboterfabriek	
Oostburg	"	"	
Schoondijke	"	"	
IJzendijke	"	"	

In 1907 bestonden de fabrieken te Zonnemaire, Axel, Aardenburg, Oostburg, Schoondijke en IJzendijke ook niet meer. In Kruiningen was een particuliere fabriek voor kaasbereiding tot stand gekomen.

Tussen 1907 en 1918 werden nog de volgende fabrieken opgeheven: Stavenisse, Nieuwerkerk, Haamstede, 's Heer-Arendskerke, Sluis, Hontenisse, Souburg.

Daarna hadden nog de volgende veranderingen plaats: De opgeheven coöp. stoomboterfabriek te Nieuwerkerk werd als particulier bedrijf opnieuw geopend. Een particuliere melkinrichting en boterfabriek- te Middelburg ging over aan een coöperatieve vereniging.

Dat de fabriekmatige zuivelbereiding in Zeeland niet als in de meeste andere delen van ons land tot ontwikkeling kwam, moet aan de volgende oorzaken worden toegeschreven.

1. De melkveestapel was en bleef in de meeste delen van de Provincie te dun.
2. De voorwaarden voor de ontwikkeling van de melkveehouderij waren in deze vruchtbare akkerbouwprovincie niet gunstig.
3. Van de vroeger opgeheven fabrieken hebben zeer vele gesukkeld met :
  1. hoge transportkosten der melk;
  2. moeilijkheden bij de afzet der boter;
  3. ondeskundig personeel;

4. te geringe melktoevoer en daardoor hoge bedrijfskosten;
4. in de oorlogsjaren heeft een tijdelijke, zeer sterke vermindering van de veestapel plaats gehad.

De moeilijke levensomstandigheden voor de zuivelfabrieken in Zeeland waren oorzaak, dat ook het verenigingsleven op zuivelgebied daar een kort en kwijnend bestaan heeft gehad. Het Botercontrôlestation in Zeeland heeft bestaan van 1904 tot 1913. De Zeeuwse aangesloten zijn toen overgegaan naar Eindhoven.

De botermarkt te Maldegem (België)
waar vroeger heel wat boter van de nu bij Aardenburg aangesloten veehouders verkocht werd.

De Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Zeeland bestond slechts over de jaren 1901 en 1902.

De tegenwoordige toestand op het gebied van de melkveehouderij en zuivelbereiding in Zeeland kan als volgt omschreven worden:

Van de Zeeuwse cultuurgrond bestaat ongeveer 24% uit blijvend grasland. Op Walcheren, het meest uitgesproken weidegebied, is dit 54 %; op Noord-Beveland slechts 13 %.

Dit weiland, benevens ongeveer 9000 H.A. klaver en kunstweide, dient 's zomers voor de voeding van een rundveestapel van ongeveer 75.000 stuks, waaronder ongeveer 25.000 melkkoeien en bovendien van ongeveer 25.000 paarden. Bovendien wordt daarvan het hooi voor de winter gewonnen. De hooirantsoenen van het Zeeuwse rundvee zijn echter 's winters meestal zeer klein. In de maanden oktober, november en december spelen bovendien de suikerbietenkoppen en -bladeren een grote rol bij de veevoeding.

De jaarlijkse melkproductie in Zeeland bedraagt op ongeveer 6000 bedrijven naar schatting 90 miljoen kg.

Deze melk krijgt de volgende bestemming :

Voor de menselijke consumptie	20	miljoen	kg. is	12 %
Voor de kalveren en ander vee	6	"	"	6 ½ %
Naar de fabrieken (4 milj. kg consumptiemelk inbegrepen)	25	"	"	27 ½ %
Voor de boterbereiding op de boerderij	43	"	"	48 %

De volgende fabrieken bestaan thans:

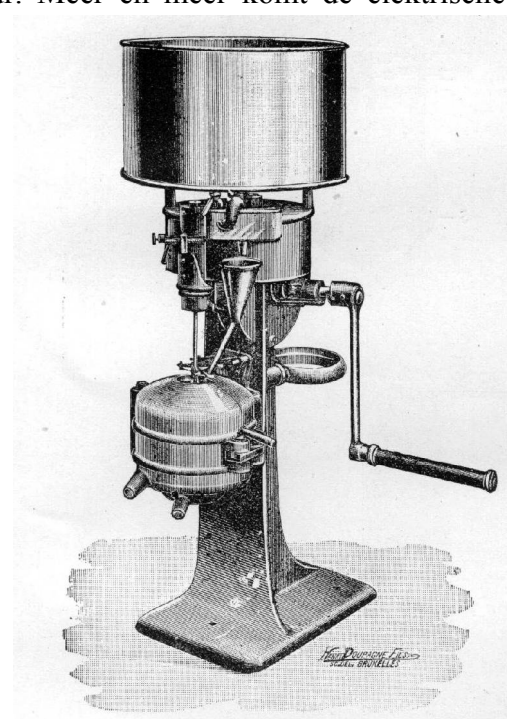
Nieuwerkerk	Part. Roomboterfabriek	Ongeveer	3	miljoen	kg. melk
Wemeldinge	Coöp. Motorboterfabriek	"	¾	"	"
Goes	Coöp. Melkproductiefabriek	"	1¼	"	"
Middelburg	Coöp. Melkinrichting. en Zuivelfabriek	"	4	"	"
Middelburg	Part. Melkinrichting en boterfabriek	"	2	"	"
Vlissingen	Part. Melkinrichting en Zuivelfabriek	"	1½	"	"
Kloosterzande	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	1¼	"	"
Yzendijke	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	1½	"	"
Aardenburg	Coöp. Roomontvangende fabriek	"	2¼	"	"

Bovendien gaat er van Schouwen nog ongeveer 1½ miljoen kg. melk naar Rotterdamsche fabrieken, 3 milj. kg van Tholen naar een tweetal Brabantse fabrieken en 2 milj. kg. van Walcheren naar Rotterdam.

Op de Zeeuwse boerderijen wordt dus thans nog ongeveer 1½ milj. kg. boter gemaakt. Algemeen worden daarvoor centrifuges en tuimelkarntjes gebruikt. De meest gebruikte centrifuge is de Melotte voor 175 tot 225 Liter per uur. Meer en meer komt de elektrische drijfkracht in gebruik.

De Zeeuwse boerin, die nog boter maakt en die in de regel met het vrouwelijk personeel voor het melken, de boterbereiding en -verkoop, de verzorging van kalveren, kippen en varkens zorgt, heeft dan ook gewoonlijk een zeer druk leven.

De boerenboter wordt in de regel voor meer dan 95 % in de naaste omgeving der productieplaats verbruikt. Ze wordt verkocht in kleine hoeveelheden op een tweetal veilingen te Zierikzee en te Oostburg. Voorts een steeds afnemend kwantum op de om zijn schoonheid en rijkdom aan klederdrachten wereldvermaarde botermarkt te Middelburg.

Mélotte Handcentrifuge

Een deel wordt aan particulieren afgeleverd. De meeste boter wordt in winkels geleverd of aan rondrijdende handelaren verkocht. Ruilhandel met boter komt nog voor en dikwijls is de eierafzet op ongezonde wijze aan de boterhandel vastgekoppeld. De prijsbepaling der boerenboter, die niet op markten of veilingen verkocht wordt, is een tot op heden onopgelost vraagstuk.

Het 33 jaar in gebruik zijnde gebouwtje der coöperatieve boterfabriek te Wemeldinge.

De boterprijzen in de; verschillende delen der provincie lopen dan ook zeer uiteen. Op Walcheren zijn ze tijdelijk veel lager en tijdelijk heel wat hoger, dan die van de fabrieksboter. Vooral in Zeeuwsch-Vlaanderen en op Zuid-Beveland zijn die prijzen dikwijls nogal wat lager.

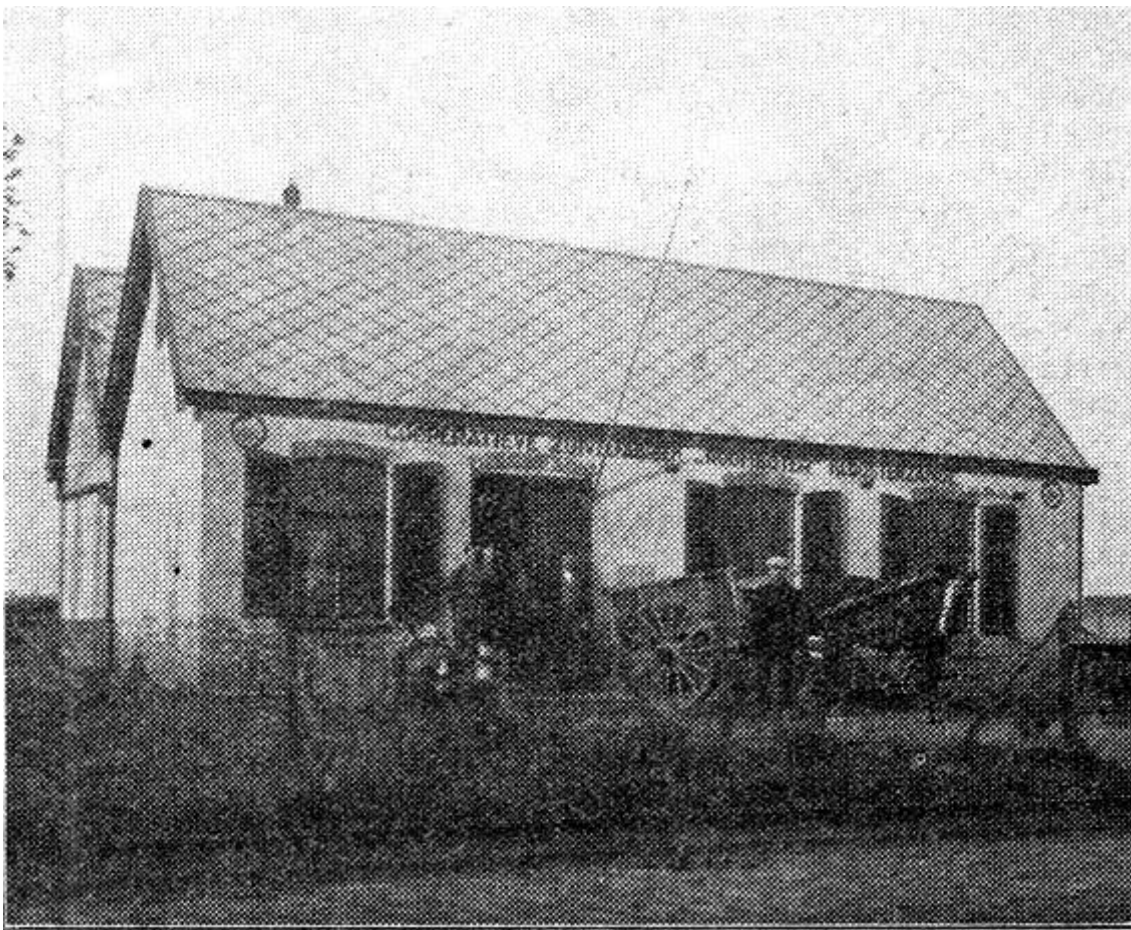
Hier volgt een staatje met enige gegevens over de laatste jaren.

		Gemiddelde prijs voor 52 weken		
		1926	1927	1928
Fabrieksboter	Roosendaal	1.97	2.03 ^s	2.12 ^s
Boerenboter	Zierikzee	?	1.94 ^s	2.10 ^s
"	Middelburg	2.02	1.99	2.08 ^s
"	Goes	1.87 ^s	1.81 ^s	1.93
"	Oostburg	1.64	1.68 ^s	1.81
"	Hulst	1.67	1.70	1.81

Deel II

Ondanks het feit, dat in Zeeland de in de jaren 1890 tot 1900 gestichte zuivelfabrieken vrijwel alle moesten worden opgeheven, bleef toch ook in dit akkerbouwgewest de behoefte aan gemeenschappelijke zuivelbereiding bestaan.

Op Schouwen en Duiveland ontstond een particulier bedrijf en kwam Rotterdam om melk. De meeste zetten hier de centrifuge op stal. Op Tholen kwamen sedert een paar jaar twee Noord-Brabantse fabrieken om de melk. Gevolg: de boterbereiding op de fabriek is vrijwel verdwenen. Op Zuid-Beveland gaat de kleine motorkrachtfabriek te Wemeldinge een nieuwe fabriek bouwen met veel groter capaciteit, om misschien ook straks roomlevering te gaan toelaten. In Goes een grote melkprouctenfabriek geopend. die de melk van Westelijk Zuid-Beveland hoort te verwerken.

Coöp. Boterfabriek te Kloosterzande, na de vergroting in 1928.

Op Walcheren is de coöperatieve melkinrichting een krachtig bedrijf. Daarnaast heeft men echter ook nog tamelijk belangrijke particuliere bedrijven, melkverkoop naar Rotterdam en vrij veel boterbereiding op de boerderij (ongeveer 30 % melk).

In Zeeuws-Vlaanderen werd tot voor twee jaar alle niet voor de consumptie benodigde melk op de boerderijen tot boter verwerkt.

Onderstaande gegevens kunnen enig beeld geven van de betekenis van melkveehouderij en zuivelbereiding voor deze streken.

Oostelijk Zeeuws Vlaanderen.

Blijvend weiland 13 % van de cultuurgrond.

Veehouders 1750. Runderen 17000 stuks. Melkkoeien 5100. Melkproductie 19 milj. kg. per jaar. Voor consumptie en jongvee 6 milj. kg. per jaar. Voor boter op de boerderij 13 milj. kg. per jaar.

Westelijk Zeeuws-Vlaanderen.

Blijvend grasland 16% van de cultuurgrond. Veehouders 1000. Runderen 15000. Melkkoeien 4000. Melkproductie 15 milj. kg. per jaar. Voor consumptie en jongvee 3½ milj. kg. per jaar. Voor boterbereiding op de boerderij 11½ milj kg. per jaar.

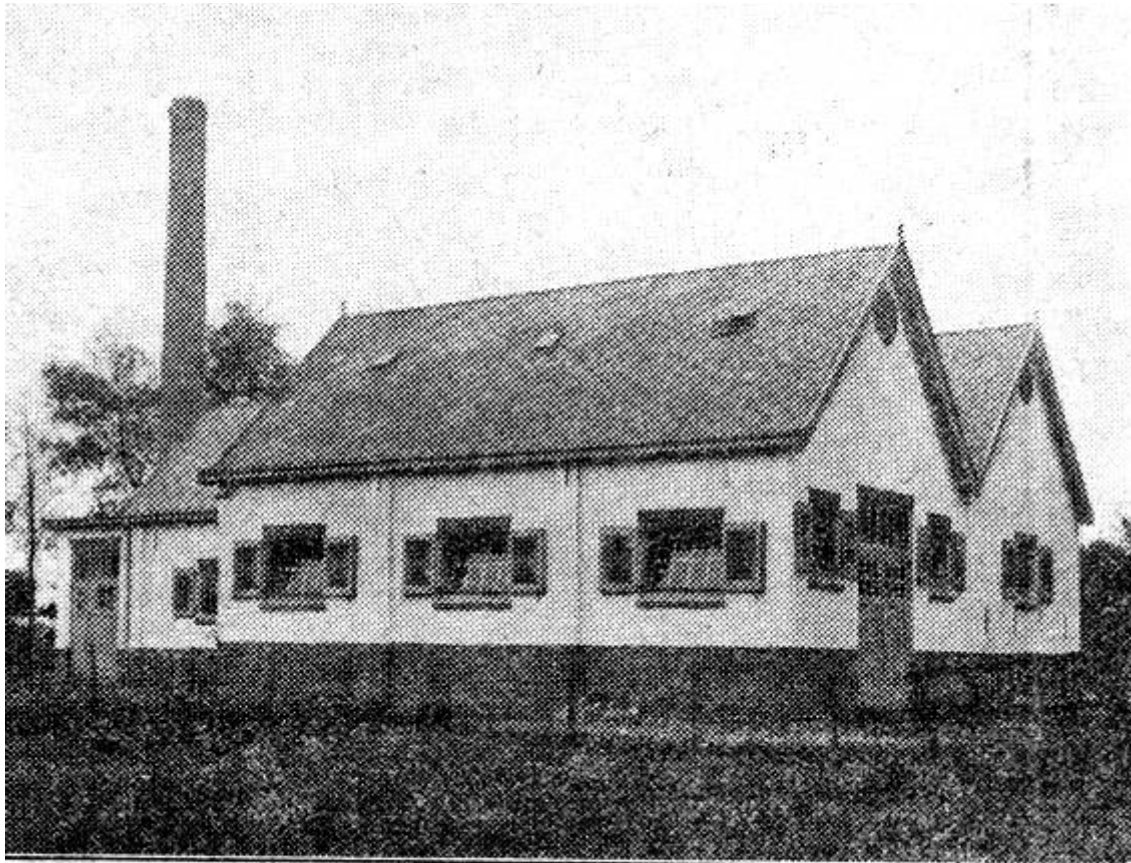
De totale boterproductie bedroeg voor enige jaren ongeveer 850.000 kg per jaar of 11 kg. per hoofd der bevolking.

In deze gebieden werd sedert 1924 de stichting van coöperatie, roomontvangende boterfabrieken gepropageerd. Vooraf was vastgesteld, dat het onmogelijk was grotere centrale boter- en kaas of melkproductenfabrieken te stichten. Ook was bekend, dat de uitgebreide jongvee-aanfok, die in het akkerbouwbedrijf thuis hoort en de belangrijke varkensfokkerij, de ondermelk moeilijk konden ontberen en in de meeste gevallen deze behoorlijk tot waarde konden brengen.

Het stelsel: fabrieken, die alleen room ontvangen en die geen afvalproducten terug leveren, werd nu gekozen om de volgende voordelen.

1. De transportkosten blijven binnen redelijke grenzen. Alle leden krijgen een dubbel stel bussen, elk van 10 liter inhoud. In plaats dat nu b.v. 100 liter melk van de boerderij naar de fabriek gaat en op dezelfde dag 85 liter ondermelk weer terug wordt, 's zomers 6 maal per week en 's winters 4 maal, in één reis 1,5 liter room vervoerd. De roomontvangende fabriek te Aardenburg ontving het eerste boekjaar ongeveer 200.000 kg room. Om deze aan te voeren, hebben 2 auto's elk (30 X 6 + 22 X 4) X 60 K.M. is 16080 K.M. afgelegd. Was Aardenburg een melkontvangende fabriek geweest, zo zou de afgelegde weg voor elke auto 32160 K.M. hebben bedragen en de te vervoeren vracht 1.3 milj. kg. heen en 1.1 milj. kg. terug. Daarvoor waren zeker 4 auto's nodig geweest. Het roomtransport kost Aardenburg nu ongeveer 7 cent per kg boter of omgerekend ongeveer 25 cent per 100 kg melk. Bij melktransport werd dat zeker ongeveer f 1,- per 100 kg. Hierbij moet ook gerekend worden met het feit, dat veel Zeeuwse hofsteden vrij ver van de weg liggen. Het brengen van de volle melk naar de weg en het enige uren later weer terughalen van de ondermelk, moet meestal met kar en paard geschieden. Dat is gedurende drukke zaai- en oogstperioden zeer bezwaarlijk. De kleine roombusjes kunnen op de fiets naar de weg gebracht worden.
2. De warme, verse ondermelk is direct na het melken en centrifugeren beschikbaar voor kalveren en varkens. Vooral voor zeer jonge kalveren en biggen moet de waarde hiervan niet onderschat worden. Het product wordt altijd vers *vervoerd*. Waar de Zeeuw alle kalveren aanhoudt en in Zeeuwsch-Vlaanderen veel biggen kweekt, weegt dit voordeel zeker op tegen het nadeel, dat men de melk zelf centrifugeren moet.
3. De stichtingskosten van een moderne roomverwerkingsfabriek zijn zeer belangrijk lager dan van een gewone boterfabriek. Een fabriek, die een capaciteit heeft van 200.000 kg. boter per jaar, met eenvoudig huis voor de directeur en twee vrachtauto's, geheel modern ingericht, vraagt aan stichtingskosten f 50.000 á f 55.000.

4. De exploitatiekosten zijn belangrijk minder, vooral doordat men met veel minder personeel toe kan en veel minder brandstof behoeft.
5. De roombusjes worden aan de fabriek grondig gereinigd en uitgestoomd.
5. Het is veel gemakkelijker een kleine hoeveelheid room op de boerderij, vóór aflevering naar de fabriek, goed te verzorgen, vooral goed te koelen, dan een grote hoeveelheid melk. Het koelen en zo lang mogelijk apart houden van ongelijk oude room, blijkt dan ook in de praktijk geen grote bezwaren op te leveren.

Coöp. Boterfabriek Aardenburg.

Natuurlijk brengt de roomverwerking niet uitsluitend voordelen met zich. De volgende bezwaren kunnen worden genoemd.

1. De melk moet op de boerderij ontroomd worden. De ontroming geschiedt daar niet zo scherp als aan de fabriek. Wanneer de roomfabrieken enige tijd zorgvuldiger ontroming op de aangesloten boerderijen gepropageerd zullen hebben, neem ik toch aan, dat gemiddeld een ons boter per 100 kg melk minder gemaakt zal worden. Natuurlijk is dit niet verloren. Het ontromen kost ook tijd en geld. Gemiddeld kost een goede handkrachtcentrifuge f 200.- en gaat 15 jaar mee. Met onderhoud wordt dat per bedrijf ongeveer f 30.- per jaar of 10 cent per 100 kg melk. Ook het tweemaal per dag reinigen vraagt zijn tijd. Dit weegt echter meer dan ruimschoots op tegen de groter moeite van melktransport van en naar de weg en bussen schoonmaken.
2. Bij niet goed reinigen der centrifuges is er gevaar, dat de room minder deugdelijk wordt. Dit valt in de praktijk mee en is door controle en opvoeding nog veel te verbeteren.

3. Het bemonsteren, wegen en onderzoeken van de room eist meer zorgvuldigheid dan bij melk. De ervaring leert, dat deze moeilijkheden verre van onoverkomelijk zijn. De room wordt tot $\frac{1}{10}$ kg nauwkeurig gewogen; daarna elke zending bemonsterd uit de busjes. De verzamelmonsters worden 's zomers één maal per week en 's winters één maal in de 14 dagen, onderzocht met de Hammerschmidt butyrometer.
4. De meeste zorgen gingen in de richting van de kwaliteit der boter van deze fabrieken. De minder goede kwaliteit der boter uit de Amerikaanse, Nieuw-Zeelandse en andere buitenlandse *creameries* maakte velen uit de zuivelwereld huiverig voor de boter der eerste Zeeuwse room-ontvangende fabrieken. Het gelukte slechts met moeite voorlopig bij een zuivelverkoop-vereniging onder dak te komen en aan de botermijn te Roosendaal was men zeer gereserveerd. Zelf was ik op dit punt ook niet geheel gerust. Ik wist wel, dat de minder goede kwaliteit der boter uit de Amerikaanse creameries hoofdzakelijk het gevolg was van het leveren van veel te oude mengroom, maar was toch niet geheel zeker of de roomverzorging op de boerderijen en vooral de reiniging van de centrifuges voldoende zouden blijken.

Ook in deze zijn de voorlopige resultaten zeer gunstig. De beide fabrieken, te Kloosterzande en Aardenburg zijn deze zomer, na een proefperiode van ongeveer een jaar, als lid ingeschreven bij de Nationale Zuivelverkoopcentrale te Amsterdam. De Directeur schreef mij hierover het volgende :

„Aanvankelijk was ik bevreesd, dat de kwaliteit der boter de toets der critiek niet zou kunnen weerstaan. De kwaliteit is echter werkelijk meegevallen.”

Het rapport van de boter van Kloosterzande van deze vereniging luidde als volgt:

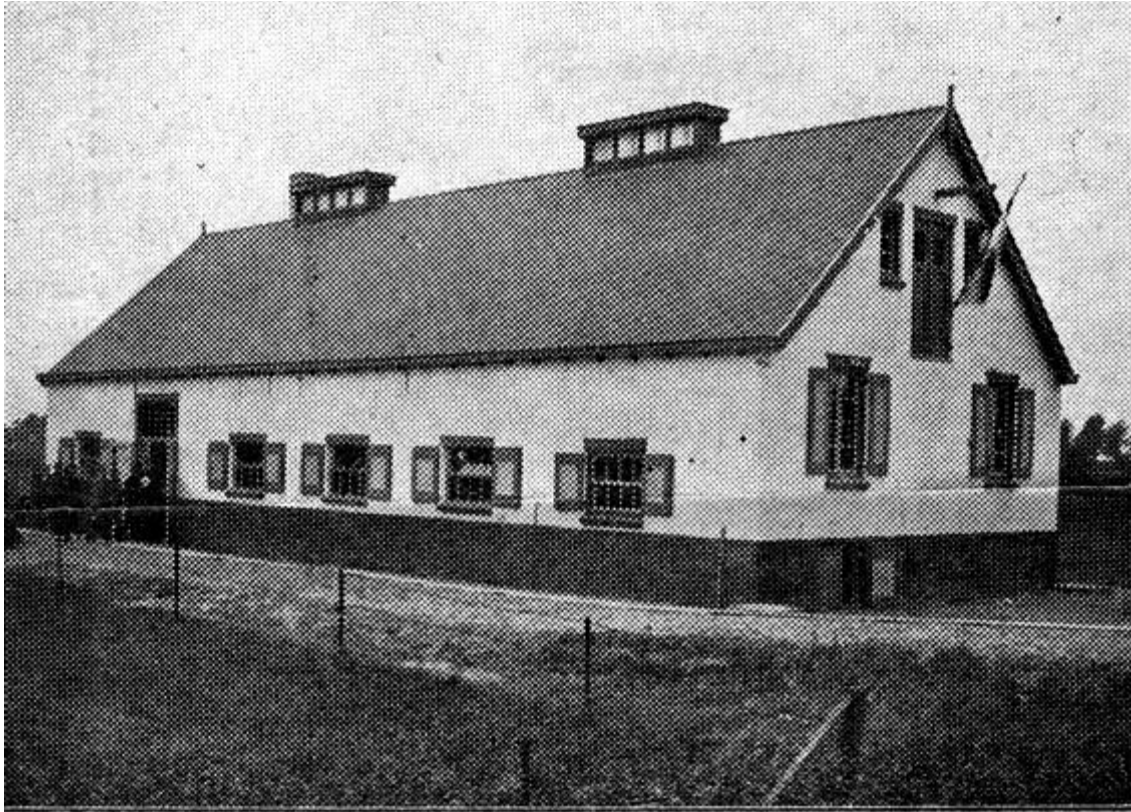
Van Uw fabriek werd de boter over de eerste 3 kwartalen van 1929 als volgt gekeurd:

		Kloosterzande			Gemiddeld van alle inzendingen der leden
In Klasse	I	11	maal	30 %	69,5 %
	Ib	21	"	60 %	20 %
	II	4	"	10 %	9,4 %
	III	-	-	-	0,2 %
	IV	-	-	-	0,1 %

Aardenburg neemt geregeld deel aan de boterkeuringen van den Brabantschen Zuivelbond. De behaalde punten komen ongeveer overeen met het gemiddelde van alle aangesloten fabrieken.

Het is mijn overtuiging, dat de kwaliteit nog zal verbeteren door de systematische gevoerde propaganda voor goede roomverzorging op de boerderijen.

In Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen bestond voorlopig geen animo voor het stichten van zuivelfabrieken. Daarom werd, in samenwerking met de heer A. Collot d'Escury, zoon van wijlen de bekende F.N.Z.-voorzitter, in de omgeving van Kloosterzande een krachtige propaganda gevoerd. Deze pogingen slaagden. In april 1927 werd de eerste roomontvangende fabriek te Kloosterzande geopend.

De nieuwe Coöp. Roomboterfabriek te IJzendijke gezien vanaf den weg.

Door 45 leden werden 125 aandelen genomen. Alleen veehouders werden als aandeelhouders toegelaten. Op elk aandeel rustte de verplichting per jaar ten minste 100 kg en ten hoogste 150 kg botervet te leveren. De geldelijke aansprakelijkheid per aandeel was f 60.-. Bij overlijden, beëindiging van het bedrijf of verhuizing buiten het werkgebied der vereniging, hield ook de leveringsplicht op. Deze soepele regeling was oorzaak, dat vele leden gemakkelijk hun coöperatievrees overwonnen. Na 1 jaar telde Kloosterzande 50 leden met 133 aandelen.

Het eerste jaar werden 15.000 kg boter en 54.000 kg karnemelk geproduceerd. Aan het einde van 1928 waren er 64 leden met 170 aandelen; thans zijn er 99 leden met 247 aandelen. In 1928 werden 31.000 kg boter en bijna 90.000 kg karnemelk geproduceerd. Er kon toen gemiddeld f 2.10 per kg botervet betaald worden plus 2 cent per kg ondermelk. Bovendien had een extra afschrijving plaats gehad van ongeveer 10 cent per kg botervet.

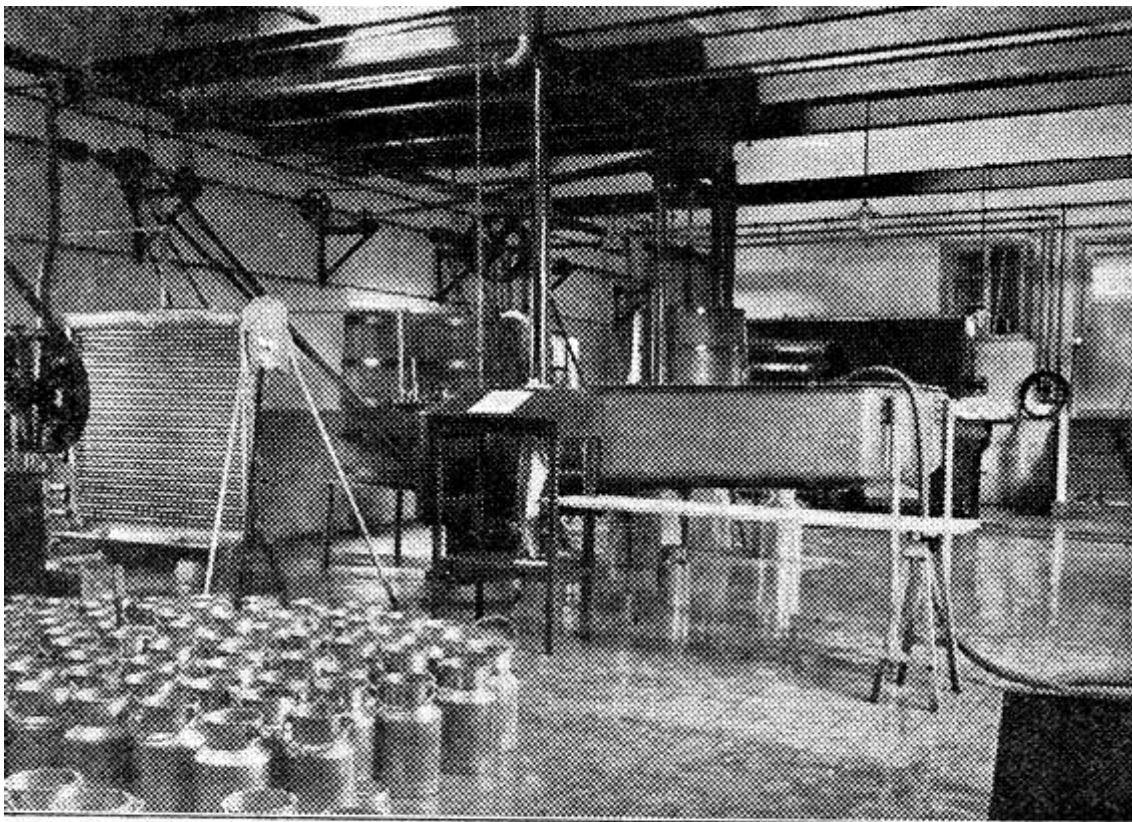
De stichting van het eenvoudige fabriekje, met werktuigen uit de tweede hand, had ongeveer f 8000 gekost. In 1928 was reeds een grote uitbreiding nodig, en werden verschillende nieuwe werktuigen aangeschaft. De totale stichtingskosten bedragen thans ongeveer f 20.000, waarvan op 1 febr. 1929 reeds f 6000 afgeschreven was.

Aardenburg volgde als tweede en begon in mei 1928 met 64 leden en 224 aandelen te werken. Deze fabriek was direct heel wat groter opgezet, toch werden ook hier weer de meeste werktuigen uit de tweede hand gekocht, mede omdat niet vaststond, in welke mate het ledental zou aangroeien.

Kloosterzande had een staande stoomketel en elektriciteit als drijfkracht. In Aardenburg werd een liggende stoomketel van 20 M² en een stoommachine van 15 P.K. geplaatst. Aan het einde van het eerste jaar bedroeg het ledental 133 met 490 aandelen. Thans zijn er 151 leden. De stichting der fabriek heeft ongeveer f 25.000 gekost. In 1929 was reeds een flinke uitbreiding noodzakelijk. Er werd een karnlokaal bijgebouwd en een grote nieuwe karn geplaatst. De totale stichtingskosten bedragen thans ruim f 35.000. Waarop ook al een flink bedrag afgeschreven is. De productie bedraagt thans ongeveer 80.000 kg boter en 225.000 kg karnemelk per jaar.

De goede resultaten, te Kloosterzande en Aardenburg bereikt, hebben er niet weinig toe bijgedragen, dat in de afgelopen winter de derde coöperatie te IJzendijke tot stand kwam. IJzendijke had het voorrecht te kunnen profiteren van de ervaringen van haar voorgangsters. Men durfde het direct aan, de fabriek geheel te installeren met nieuwe werktuigen en reeds bij de

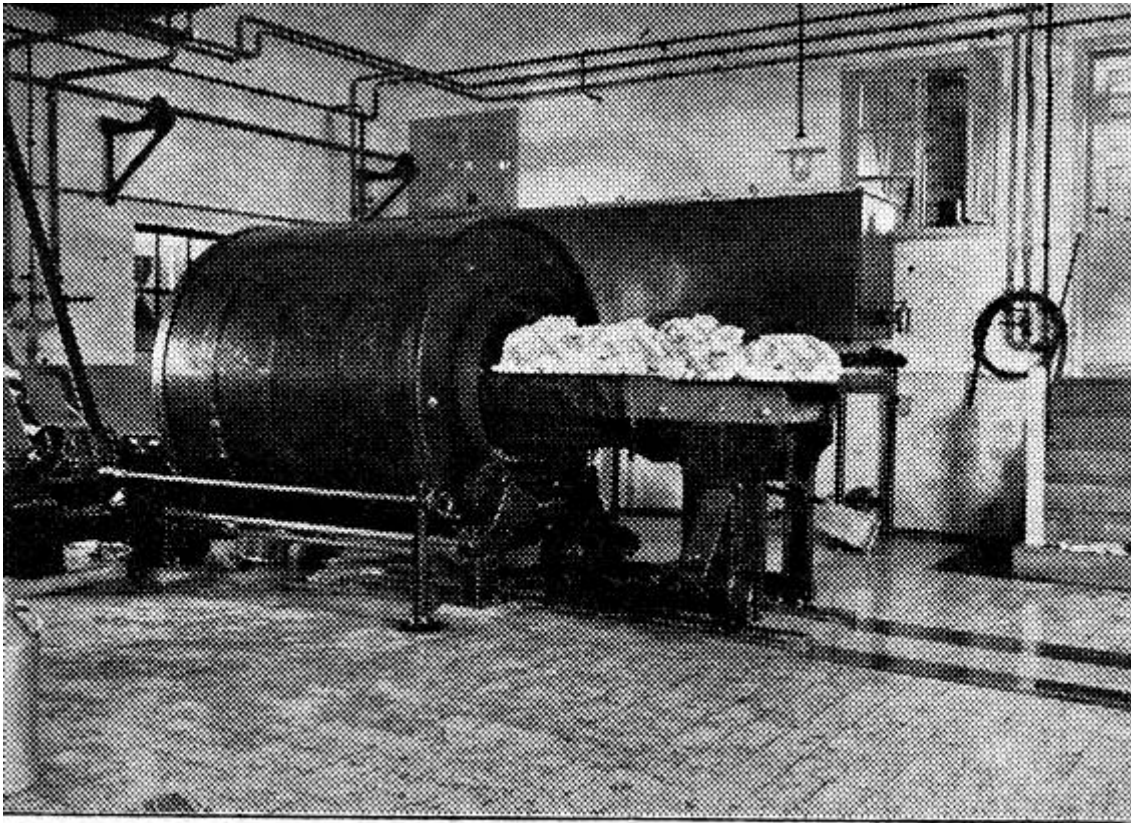

Interieur Coöp. Roomboterfabriek te IJzendijke.

stichting rekening te houden niet toekomstige groei.

In het gebied der IJzendijksche fabriek wonen ongeveer 250 veehouders, die voor aansluiting in aanmerking komen. Bij de inwerkingtreding op 15 oktober jl. waren 101 leden met 337 aandelen, aangesloten. Samen houden ze ongeveer een 500 melkkoeien.

De fabriek bestaat uit een gebouw van 23 X 9 M., verdeeld in twee delen. Boven de kelder vinden we het kantoor en het laboratorium. Daarboven de bergzolder. De fabrieksruimte is 9 X 18 M., met in een der hoeken het ketelhuis van 4½ X 3 M.

Karnkneder te IJzendijke.

Deze ruimten hebben flink hellende, zorgvuldig gelegde tegelvloeren, die door gaten in de muren afwateren op twee open betongoten buiten de fabriek: De muren zijn tot 1.30 M. hoog glad en afwasbaar afgemetseld; daarboven wit. evenals het dak, dat gecementeerd en wit is. Overal zijn ronde hoeken. In de fabrieksruimte is geen zolder; op het dak staan 2 flinke luchtkappen.

In het ketelhuis is een staande stoomketel van 10 M² verwarmend oppervlak opgesteld, die stoom levert voor pasteurisatie, verwarming en reiniging. Daar staat ook de krachtbron voor het bedrijf, een electromotor van 17 P. K.

Als de room aankomt wordt hij gekeurd gewogen en bemonsterd en daarna in een grote roomontvangbak uitgestort. Boven op de roomontvangbak ligt een rooster, waarop de busjes staan uit te druppen.

Als zuivelwerktuigen zijn geplaatst: een roompasteur van Van der Ploeg voor 1500 L.; een roompomp voor 1500 L.; een vlakke roomkoeler; een dubbelwandig roomzuurbassin voor 1800 L.; een korte karnkneder van Van der Ploeg van 4000 L.; een karnemelkpomp voor 8000 L.; een karnemelkkuip voor 3000 L. De firma v.d. Made & de Vries leverde de pompen, de koeler en de bassins.

Het water wordt geleverd door 2 nortonputten, die ongeveer 20 M. diep zijn, met een capaciteit van 20.000 L. water per uur. Verder zijn er twee welputten, die 4 M. diep en 2 M. in diameter zijn en een regenbak van 12 M³, voor ketelvoedingswater. Twee pompen, een voor 15.000 en een voor 600 L. water per uur, pompen dit op in twee grote reservoirs, elk van 3 M³. Door de gehele fabriek lopen leidingen voor nortonwater, voor welwater en voor stoom.

Twee toestellen maken het mogelijk 3000 liter water, van 90° C., per uur te maken; met behulp van lange brandslangen kan men dit water in elk werktuig brengen. Voor de busjes is een uitstoominrichting aanwezig.

De fabriek haalt de room 's zomers 6 maal en 's winters 4 maal per week met eigen auto's op. Daarvoor moet elke keer een afstand van 150 km. afgelegd worden. De vereniging heeft twee Ford vrachtauto's aangeschaft.

Het personeel bestaat voorlopig uit een directeur en twee roomophalers, die ook in de fabriek meewerken.

De leveringsplicht en geldelijke verantwoordelijkheid zijn evenals te Kloosterzande en Aardenburg per aandeel geregeld. De verantwoordelijkheid gaat tot f 100.- per aandeel.

Het stichtings- en bedrijfskapitaal is door Boerenleenbanken verstrekt tegen billijke rente. De totale stichtingskosten bedragen ongeveer f 35.000 plus f 5000 voor de twee vrachtauto's.

Omtrent de financiële resultaten kan het volgende worden medegedeeld. !
De karnemelk wordt voor ongeveer 20 % door de leden afgenomen tegen 5 cent per liter. De rest wordt vlot in de streek verkocht voor menselijke consumptie en brengt netto 5 cent op. De boter wordt voorlopig voor 20 à 30 % in de streek geplaatst. De rest gaat naar België en voor een klein deel, via een Verkoopcentrale, naar Duitsland. Gemiddeld wordt de middenprijs van de Mijn te Roosendaal bedongen.

De totale onkosten, roomtransport, rente en behoorlijke afschrijving inbegrepen, bedragen 25 tot 35 ct. per kg boter. De hoofdposten der onkosten zijn, uitgedrukt per kg boter:

a. Roomontvangst	5 tot 9 cent.
b. Lonen	5 „ 7 "
c. Rente en aflossing	6 „ 9 "
d. Andere onkosten	8 „ 12 "

Bij een gemiddelde boterprijs te Roosendaal van f 2.40, betaalt men per kg vet voorlopig f 2.45 uit. Voor een lid A, dat 100 kg room leverde met 20 % vet, ziet de afrekening er dus als volgt uit:

Voor 80 kg ondermelk	80 X 2 cent is	f 1.60
Voorschot voor 20 kg vet	20 X f 2.45 is	" 49.--
	Totaal	f 50.60

IJzendijke is begonnen met een wekelijkse boterproductie van ongeveer 1000 kg. Als het ledental niet stijgt, zal de boterproductie gedurende het eerste jaar 50.000 á 60.000 kg bedragen.

Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen is een gebied op zichzelf. Thans werken daar twee fabrieken, terwijl de oprichting van een derde voorbereid wordt. De fabrieken zijn bij den Brabantschen Zuivelbond aangesloten.⁶ Deze bedoelt, ten voordele van beide contractanten, tot de grootst mogelijke samenwerking te komen en bronnen van strijd zoveel mogelijk uit te schakelen. De grondslagen der samenwerking berusten op billijkheid en goede trouw.

Hierbij is reeds direct uitgegaan van de veronderstelling dat er in de toekomst in dit gebied drie fabrieken zullen werken. De overeenkomst betreft de volgende punten:

---

6 Voor dat IJzendijke begon te werken, is er een overeenkomst tussen deze beide fabrieken gesloten.

1. Het gebied is, ten behoeve van de ledenwerving, in drie nauwkeurig begrensde gebieden verdeeld.
2. Ditzelfde is gedaan voor de productenverkoop.
3. De fabrieken verbinden zich tot een gelijke prijs-, provisie- en vrachtberekening bij de productenafzet in de streek.
4. De fabrieken verbinden zich, elkaar niet producten te helpen.
5. Bediening van wederzijdse afnemers, buiten de streek, vereist toestemming van de eerste leverancier.
6. Partijen zijn overeengekomen de 14daagsche uitbetalingen op een vaste basis te zetten en die zoveel mogelijk gelijk te doen zijn.

Deze overeenkomst had de algehele toestemming der wederzijdse Besturen. Het is wel zeker, dat deze beide jongste spruiten van de Nederlandse Zuivelcoöperatie zullen profiteren van dit contract. Het dankt zijn bestaan aan de bekendheid met de bittere ervaringen, die vele oudere zusters opdeden, die haast ongewild en ongemerkt dikwijls afzakten tot onderlinge strijd en concurrentie. Voorkomen is beter dan genezen!

Ik wil deze artikelen over de Zuivelbereiding in Zeeland en de roomontvangende fabrieken in Zeeuws -Vlaanderen niet beëindigen, zonder de volgende opmerking. Het ziet er naar uit, dat deze in Nederland nieuwe vorm van fabriekmatige zuivelbereiding in de Zeeuwse akkerbouwgebieden zal slagen. Waar de ervaringen ten deze echter nog van zeer korte duur zijn, past natuurlijk enige reserve. Voorts was het niet mijn bedoeling, wat voor de zeer bijzondere Zeeuwse omstandigheden voorlopig zeer passend leek, ook voor andere boterbereidende gebieden in ons land aan te bevelen.

U. ZWAGERMAN.
zuivelconsulent

